БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Бурят-Монголой ҮНЭН

ВКП(б)-гэй Бурят-Монголой Обкомой, БМАССР-эй Верховно Соведэй ба ВКП(б)-гэй Улан-Удын Горкомой орган

№ 4 (5933) ЯНВАРИИН 6 ПЯТНИЦА 1950 он

Сэн 20 мүнгэн.

Социалистическэ Бурят-Монголой колхозно таряашад тухай сталинска анхаралай харюуда адуу малаа улам олон болгое, ашаг шэмыень бүри дээшэлүүлэе!

Бурят-Монголой АССР-эй колхозуудта нарай малнуудые түлжүүлхэ, бодо малые бүрин бүтэнөөр үсхэхэ ба малажалай ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ даалгабаринуудые үлүүлэн дүүргэһэнэй түлөө ажалай нэмэлтэ түлөөһэ колхознигуудта үгэхэ тухай

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Тогтоол

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй **тогтоохонь:**

«Колхозуудта нарай малнуудые түлжүүлхэ, бодо малые бүрин бүтэнөөр үсхэхэ ба малажалай ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ даалгабаринуудые үлүүлэн дүүргэһэнэй түлөө ажалай нэмэлтэ түлөөһэ колхознигуудта үгэхэ тухай» СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1949 оной апрелиин 21-нэй Тогтоолтой дашарамдуулан, ажалта үдэрнүүдтэ үгтэхөөр тогтоогдоһон түлөөһэнһөө гадуур, нарай малнуудые түлжүүлхэ, бодо малые бүрин бүтэнөөр үсхэхэ, малажалай ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ даалгабаринуудые үлүүлэн дүүргэһэнэй түлөө колхознигуудта иимэ хэмжээтэйгээр 1949 онһоо эхилээд ажалай нэмэлтэ түлөөһэ үгэхыень Бурят-Монголой АССР-эй колхозуудта һайшаан лурадхаха гэбэл:

Үхэрэй фермэнүүдтэ

а) дааһан бүхы үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн түл абажа, тугалнуудаа 15—20 хоногтонь тугалшанда тушаан үгэхэ хүрэтэрөө бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө 150 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ тугал 8-һаа үсөөн бэшэ үнеэдые ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдые харууһалдаг һаалиша-малшанда үгэхэ, мүн даажа абаһан үнеэдэйнгээ ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдэйнгээ 90 процентһээ үсөөн бэшэ тугал түлжүүлһэнэйнь түлөө 75 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ хурьга, үгышье һаа 2 һаратай 1 поршоонхо үгэхэ.

8-һаа үсөөн үнеэдые ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдые харууһалжа байгаад, дааһан бүхы үнеэдһээн түл абажа, тугалнуудаа 15—20 хоноторынь түлжүүлһэнэй түлөө тэжээгдэһэн тугал бүхэнэй 8—8 литр һү гү, али амилын шэгнүүрээр 2—2 килограммаар бодомжолон поршоонхо, хурьга үгэхэ;

б) дааһан бүхы үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн элүүр түлнүүдые абаһанай ба түрэһэнэйнь һүүлээр тэдэнние тугалшанда тушаажа үгэһэнэй түлөө 75 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ хурьга, үгышье һаа 2 һаратай нэгэ поршоонхо 8-һаа үсөөн бэшэ үнеэ ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэ харууһалжа байһан һаалиша-малшанда үгэхэ.

8-һаа үсөөн үнеэдые ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдые харууһалжа байгаад, дааһан бүхы үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн элүүр тугалнуудые абаһанай ба түрэһэнэйнь һүүлээр тэдэнние тугалшанда тушаажа үгэһэнэй түлөө абаһан тугал бүхэнэй 4—4 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 1—1 килограммаар бодомжолон поршоонхо, хурьга үгэхэ;

в) дааһан бүхы үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн элүүр түлнүүдые абаһанай ба тэдэнние 6 һаратайдань малша-пастухта тушаажа үгэхэ хүрэтэрөө бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө 250 литр һү гү, али 6 һара хүрэтэр наһатай нэгэ тугал 8-һаа үсөөн бэшэ үнеэдые ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдые харууһалдаг ба тугалнуудаа 6 һаратай болоторнь түлжүүлдэг һаалиша-малшанда үгэхэ, мүн дааһан үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн 90 процентһээ үсөөн бэшэ тугал түлжүүлһэнэйнь түлөө 150 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ тугал үгэхэ.

8-һаа үсөөн үнеэ ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдые харууһалжа байгаад, дааһан бүхы үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн тугал абажа, тэдэнние 6 һаратай болоторнь түлжүүлһэнэй түлөө тэжээгдэһэн тугал бүхэнэй 16 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 4—4 килограммаар бодомжолон поршоонхо, хурьга үгэхэ;

г) дааһан бүхы үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн түл абаһанай ба түлжүүлһэнэй түлөө тугалые эхэһээнь таһалтар хүхүүлэн-һааха методээр түлжүүлэн 10-һаа үсөөн бэшэ үнеэ ба түрүүшынхэе тугаллаха үнеэдые харууһалдаг һаалиша-малшанда 150 литр һү гү, али 4 һара хүрэтэр наһатай нэгэ тугал үгэхэ, тиихэдэ тугалнуудайнгаа 90 процентһээ доошо бэшые түлжүүлхэдэнь 75 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ хурьга, үгышье һаа 2 һаратай нэгэ поршоонхо үгэхэ.

10-һаа үсөөн үнеэ ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдые харууһалжа байгаад, бүхы үнеэдһээн ба түрүүшынхеэ тугаллаха үнеэдһээн тугалнуудые абаһанай ба тэдэнние эхэһээ таһалтарынь түлжүүлһэнэй түлөө тэжээгдэһэн тугал бүхэнэй 8—8 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 2—2 килограммаар бодомжолон поршоонхо, хурьга үгэхэ;

д) түлжүүлхэеэ тушаажа абаһан бүхы тугалнуудаа 15—20 хоногтой болоторынь бүрин бүтэн байлгаһанайнь ба түлжүүлһэнэйнь түлөө, тэжээгдэһэн 40—50 тугал бүхэнэй 150 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ тугал тугалшанда үгэхэ, тиихэдэ түлжүүлхэеэ тушаажа абаһан тугалнуудай 95 процентһээ доошо бэшые бүрин бүтэн байлгахадань 75 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ хурьга, үгышье һаа 2 һаратай нэгэ поршоонхо үгэхэ.

Энээнһээ үсөөн тооной тугал харууһалжа байгаад, тэдэнние 15—20 хоногтой болоторынь бүрин бүтэн байлгаһанай ба түлжүүлһэнэй түлөө, тэжээгдэһэн тугал бүхэнэй 3—3 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 0,8—0,8 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо үгэхэ, тиихэдэ түлжүүлхэеэ тушаажа абаһан тугалнуудай 95 процентһээ доошо бэшые бүрин бүтэн байлгахадань тугал бүхэнэй 2—2 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр бодомжолон 0,5—0,5 килограмм мяха үгэхэ;

е) түлжүүлхэеэ тушаажа абаһан бүхы тугалнуудаа 15—20 хоногтойһоснь 6 һаратай болоторынь бүрин бүтэн байлгаһанай ба түлжүүлһэнэй түлөө тэжээгдэһэн 20—25 тугал бүхэнэй 150 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ тугал тугалшанда үгэхэ, тиихэдэ түлжүүлхэеэ тушаажа абаһан тугалнуудай 95 процентһээ доошо бэшые бүрин бүтэн байлгахадань 75 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ хурьга, үгышье һаа 2 һаратай нэгэ поршоонхо үгэхэ.

20-һоо үсөөн тугал харууһалжа байгаад, тэдэнние 6 һара хүрэтэрнь бүрин бүтэн байлгаһанай ба түлжүүлһэнэй түлөө, тэжээгдэһэн тугал бүхэнэй 6 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 1,5—1,5 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо үгэхэ;

ж) түлжүүлхэеэ тушаажа абаһан бүхы тугалнуудаа түрэһөөр 6 һара хүрэтэрнь бүрин бүтэн байлгаһанайнь ба түлжүүлһэнэйнь түлөө тугалшанда 20—25 тугал бүхэнэй 225 литр һү гү, али 5 һара хүрэтэр наһатай нэгэ тугал үгэхэ, тиихэдэ түлжүүлхэеэ тушаажа абаһан тугалнуудай 95 процентһээ доошо бэшые бүрин бүтэн байлгахадань 75 литр һү гү, али 4 һаратай нэгэ хурьга, үгышье һаа 2 һаратай нэгэ поршоонхо үгэхэ.

20-һоо үсөөн тугал харууһалжа байгаад, тэдэнние 6 һара хүрэтэрнь бүрин бүтэн байлгаһанайнь ба түлжүүлһэнайнь түлөө, тэжээгдэһэн тугал бүхэнэй 8 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 2—2 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо үгэхэ;

з) даажа абаһан 30—50 толгой малаа харууһалхадаа бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө 6 һаратайһаа эхилээд, нэгэ жэл хүрэтэр наһатай залуу мал харууһалдаг малша-пастухта 250 литр һү гү, али 6 һаратай 1 тугал үгэхэ, тиихэдэ дааһан малайнгаа 97 процентһээ доошо бэшые бүрин бүтэн байлгахадань 75 литр һү гү, али 4 һаратай 1 хурьга, үгышье һаа 2 һаратай 1 поршоонхо үгэхэ;

и) даажа абаһан 30—50 толгой малаа харууһалхадаа бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө бодо мал ба нэгэ наһатайһаа дээшэ залуу мал харууһалдаг малша-пастухта 150 литр һү гү, али 4 һара хүрэтэр наһатай нэгэ тугал үгэхэ, тиихэдэ дааһан малайнгаа 97 процентһээ доошо бэшые бүрин бүтэн байлгахадань 75 литр һү гү, али 4 һаратай 1 хурьга, үгышье һаа 2 һаратай 1 поршоонхо үгэхэ;

к) хэрбээ бухануудые тобир шалалтай байлгаад, мүн фермэдэхи бүхы үнеэдые һубайрууланггүй байлгаад (жэлэй турша соо үнеэн бүриһөө элүүр тугал абаад) байгаа һаань, фермэдэхи ороондо ороһон ба түрэһэн үнеэн бүриин түлөө 8—8 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 2—2 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо—бухануудые харууһалдаг малшанда үгэхэ, тиихэдэ тугаллаһан ба түрүүшынхеэ тугаллаха фермэдэхи үнеэдэй 95 процентһээ доошо бэшые түрүүлээд байхадань 4—4 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 1—1 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо үгэхэ;

л) адуулжа гү, али тэжээжэ шахахаяа болоюулха хүрэтэр, малай амидын шэгнүүрые дээшэлүүлхэ түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэйнь түлөө, тогтоогдоһон түсэбһөө гадуур нэмээһэн 10 килограмм бүхэнэйнь түлөө 4—4 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 1—1 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо—бэлшээридэ адуулжа ба тэжээжэ шахаха малнуудые харууһалдаг малша-пастухта үгэхэ.

Энээнһээ гадна, мяха тушаалгын тоодо оруулжа тобир тарганаар гүрэндэ тушааһан гү, али түсэбһөө гадуур гүрэндэ худалдаһан толгой үхэр бүхэнэйнь шэгнүүрһээ (амидын шэгнүүрээр бодомжолон) 5 процент мяха ба мяха тушаалгын тоодо оруулжа, дундаһаа дээдэ шадалтайгаар гүрэндэ тушааһан гү, али түсэбһөө гадуур гүрэндэ худалдаһан толгой үхэр бүхэнэйнь шэгнүүрһээ (амидын шэгнүүрээр бодомжолон) 3 процент мяха үгэхэ;

м) харууһалдаг малаа бүрин бүтэн байлгахадань толгой бүхэнэй 6—6 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 1,5—1,5 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо нэгэн доро ондо ондоо наһатай бүлэг мал харууһалдаг малша-пастухта үгэхэ, тиихэдэ дааһан малайнгаа 97 процентһээ доошо бэшые бүрин бүтэн байлгахадань бүрин бүтэн байлгаһан толгой бүхэнэй түлөө 4—4 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 1—1 килограмм мяха үгэхэ;

н) мал үсхэбэрилхэ түсэбөө дүүргээд байхадань, жэлэй эхиндэ байгаа тугаллаха ба түрүүшынхеэ тугаллаха 100 үнеэнһээ, дунда жэшээгээр, 90-һээ үсөөн бэшэ тугал абаһанайнь түлөө, үхэрэй фермые даагшада гү, али колхозой малажалые даагшада түлжүүлһэн 40 тугал бүхэнэй 250 литр һү гү, али 6 һара хүрэтэр наһатай нэгэ тугал үгэхэ, тиихэдэ энээнһээ үсөөн тоото залуу малтай байһан фермэнүүдтэ түлжүүлэгдэһэн тугал бүхэнэй 4—4 литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 1—1 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо үгэхэ.

Энээнһээ гадна, жэлэй турша соо фермынгээ нэгэ жэлһээ дээшэ наһатай малай тоо толгойн 97 процентһээ доошо бэшые фермэ дээрээ бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө фермые даагшада 150 литр һү гү, али 4 һара хүрэтэр наһатай нэгэ тугал үгэхэ, тиихэдэ бүрин бүтэн байлгаһан мал бүхэнэй нэгэ литр һү гү, али амидын шэгнүүрээр 0,25—0,25 килограммаар бодомжолон хурьга, поршоонхо колхозой малажалые даагшада үгэхэ;

о) һү һааха түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэйнь түлөө һаалишанда иимэ хэмжээнэй нэмэлтэ түлөөһэ: дааһан бүлэг үнеэдэйнгээ һаамхай үнеэн бүриһөө 1500 литр хүрэтэр һү һааха түсэбтэй аал, түсэбһөө гадуур һааһан һүнэйнь 15 процентые, 1500-һаа 2000 литр хүрэтэр һү һааха түсэбтэй аад—түсэбһөө гадуур һааһан һүнэйнь—20 процентые, 2000-һаа 2500 литр хүрэтэр һү һааха түсэбтэй аад—түсэбһөө гадуур һааһан һүнэйнь 25 процентые, 2500-һаа 3000 литр һү һааха түсэбтэй аад,—түсэбһөө гадуур һааһан һүнэйнь 30 процентые, 3000 литрһээ дээшэ һү һааха түсэбтэй аад,—түсэбһөө гадуур һааһан һүнэйнь 35 процентые үгэхэ.

Харууһалжа байгаа үнеэлһээн һү һааха түсэбэй үлүүлэн дүүргэгдэһэнэй түлөө, түсэбһөө гадуур һааһан һүнэйнь 5 процентые малша-пастухта үгэхэ;

п) фермэ дээрэ һү һааха түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэйнь түлөө, түсэбһөө гадуур һааһан һүнэйнь 3 процентые натураарнь үхэрэй фермые даагшада гү, али колхозой малажалые даагшада үгэхэ.

Хонинай (ямаанай) фермэнүүдтэ

а) жэлэй эхиндэ байһан 100 эхэ хониндоо ба ороондо ороһон түлгэнүүдһээ (ямаадһаа) нарин нооһотой ба шэрүүбтэр нооһотой үүлтэрэй—102 хурьга, нютагай шэрүүн нооһотой үүлтэрэй хонид ба ямаадһаа—100 хурьга (эшэгэ) абаһанайнь ба эхэһээнь таһалха хүрэтэр бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө, дээрэ дурсагдагша тооһоо гадуур түлжүүлһэн бүхы хурьгадай (эшэгэдэй) хахадыень хонишодой бригадада үгэхэ.

Энээнһээ гадна, жэлэй турша соо эхэ хонидой (ямаадай) тоо толгойн ба эхэһээнь таһалһанай һүүлээр тус жэлэй өесэ хүрэтэр хурьгадай (эшэгэдэй) 97 процентые бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө, 97 процентһээ дээшэ түлжүүлһэн бүхы хонид (ямаад) ба хурьгадай (эшэгэдэй) хахадынь үгэхэ;

б) мяха тушаалгын тоодо оруулжа тобир тарганаар гүрэндэ тушааһан гү, али түсэбһөө гадуур гүрэндэ худалдаһан хонин (ямаан) бүхэнэйнь түлөө амидын шэгнүүрээр бодомжолон 1,5 килограмм мяха ба мяха тушаалгын тоодо оруулжа дундаһаа дээшэ шадалтайгаар гүрэндэ тушааһан гү, али түсэбһөө гадуур гүрэндэ худалдаһан хонин бүхэнэйнь түлөө амидын шэгнүүрээр бодомжолон, 1 килограмм мяха бэлшээжэ шахагдадаг хонидые харууһалдаг хонишодто үгэхэ;

в) хонидой (ямаадай) үүлтэрһээ дулдыдан, 100 эхэ хонин ба ороондо оруулагдаһан түлгэ (ямаан) бүхэнһөө энэ разделэй «а» подпункт соо хэлэгдэһэнһээ үсөөн бэшэ тоото хурьга (эшэгэ) фермээрээ абаһан байхадань, хусануудые (тэхэнүүдые) харууһалдаг хонишодто тэдэнээ бултыень бүрин бүтэн ба һайн шадалтай байлгахадань, хонин (ямаан) бүхэнэй түлөө амидын шэгнүүрээр бодомжолон 2—2 килограмм мяха үгэхэ;

г) дааһан отарынгаа хонидһоо нооһо хайшалха, хөөбэр һамнаха түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэйнь түлөө, түсэбһөө гадуур абаһан нооһонойнь ба хөөбэрэйнь тооһоо 15 процентые хонишодто үгэхэ;

д) 100 эхэ хониндоо ба ороондо ороһон түлгэнүүдһээ (ямаадһаа): нарин ба шарүүбтэр ноохото үүлтэрнүүдээр—100 хурьга, нютагай шарүүн нооһото үүлтэрэй хони, ямаанһаа—98 хурьга ба эшэгэдые фермээрээ абаад, эхэһээнь таһалха хүрэтэр бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө ба жэлэй турша соо эхэ хонидой (ямаадай), мүн эхэһээнь таһалһанай удаа тээ хурьгадай (эшэгэдэй) 97 процентһээ үсөөн бэшые бүрин бүтэн байлгаһанайнь түлөө хонишодто нэмэлтэ түлөөһэн болгожо үгтэһэн хурьгадай (эшэгэдэй) ба хонидой (ямаадай) арбанай нэгые хонинной (ямаанай) фермые даагшада гү, али колхозой малажалые даагшада үгэхэ;

е) нооһо хайшалха түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэйнь түлөө бүхы фермэ дээрэ түсэбһөө гадуур абтаһан нооһонойнь тооһоо 4 процентые натураарнь хонинной (ямаанай) фермые даагшада гү, али колхозой малажалые даагшада үгэхэ.

Хонишодой бригадада үгтэхэ нэмэлтэ түлөөһэнэйнь бригадын гэшүүдэй олоһон ажалта үдэрнүүдэй тоотой тааралдуулан хубаагдаха байна.

Гахайн фермэнүүдтэ

а) дааһан бүхы эхэ гахайнуудыень тоололсон, нэгэ түрүүлхэдээ, дунда жэшээгээр 7 поршоонхоһоо олые абаад, 2 һаратай болотор түлжүүлһэнэйнь түлөө, дурсагдаһан тооһоо гадуур түлжүүлһэн 5 поршоонхо бүхэнэй нэгые 2 һаратайдань гахайн фермэ дээрэ хүдэлмэрилжэ байгаа колхознигуудта үгэхэ;

б) дааһан гахайнуудайнгаа 98 процентые бүрин бүтэн байлгахадань, эхэ гахайнуудые ба 2 һара болоһон поршоонхонуудые харууһалдаг колхознигуудта 2 һаратай нэгэ поршоонхо үгэхэ;

в) мяха тушаалгын тоодо оруулжа гүрэндэ тушааһан гү, али түсэбһөө гадуур гүрэндэ худалдаһан сальна, хахадсальна ба беконно кондициин гахайн амидын шэгнүүрһээ 5 процентые ба дунда жэшээгээр, 70 килограммһаа бага бэшэ амидын шэгнүүртэйгээр гүрэндэ тушаагдаһан мяханай гахайнуудай амидын шэгнүүрһээ 3 процентыень гахайн фермэнүүд дээрэ хүдэлмэрилжэ байһан колхознигуудта үгэхэ;

г) фермэдэхи бүхы эхэ гахайнуудые тоололсон, фермынгээ гахайн тоо толгойн 97 процентые бүрин бүтэн байлгаад, нэгэ түрүүлхэдээ, дунда жэшээгээр, 7 поршоонхоһоо үсөөн бэшые түлжүүлээд байхадань, гахайн фермын хүдэлмэрилэгшэдтэ нэмэлтэ түлөөһэн болгожо үгтэһэн 4 поршоонхо бүхэнэй нэгые гахайн фермые даагшада гү, али колхозой малажалые даагшада үгэхэ.

д) мяха тушаалгын тоодо оруулжа гүрэндэ тушаагдаһан гү, али түсэбһөө гадуур гүрэндэ худалдаһан сальна, хахадсальна, беконно кондициин гахайн амидын шэгнүүрһээ 2—2 процентыень колхозой түрүүлэгшэдэ, гахайн фермые даагшада гү, али колхозой малажалые даагшада үгэхэ;

Жэлэй түрүүшын хахадта гүрэндэ мяха тушааха уялгата түлбэреэ колхозоороо дүүргээд байхадань, жэлэй түрүүшын хахадта гараһан поршоонхонуудые түлжүүлһэнэй түлөө нэмэлтэ түлөөһые, эдэ поршоонхонуудые эхэһээнь таһалһанай һүүлээр үгэхэ, тиихэдэ жэлэй хоёрдохи хахадта гараһан поршоонхонуудые түлжүүлһэнэй түлөө нэмэлтэ түлөөһые жэлэй эсэстэ үгэхэ.

Шубуунай фермэнүүдтэ

а) тахяагай дальбараануудай 90 процентһээ дээшые 5 һаратай болоторнь, индейкэнүүдэй дальбараануудай 85 процентһээ дээшые 5 һаратай болоторнь, галуунай дальбараануудай 92 процентһээ дээшые 6 һаратай болоторнь ба нугаһанай дальбараануудай 94 процентһээ дээшые 3 һаратай болоторнь бүрин бүтэн байлгахадань, дурсагдагша тооһоо гадуур бүрин бүтэн байлгаһан дальбараануудай 25 процентыень шубуушадта, мүн 5—5 процентыень шубуунай фермые даагшада гү, али малажалые даагшада ба колхозой түрүүлэгшэдэ үгэхэ;

б) жэл соо нэгэ тахяаһаа 100 хүрэтэр үндэгэ абаха түсэбтэй аад, тахяа үндэгэлүүлхэ түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэйнь түлөө, түсэбһөө гадуур абаһан үндэгэнэй табанай нэгые ба 100-һаа дээшэ тахяа үндэгэлүүлхэ түсэбтэй аад, түсэбһөө гадуур абаһан үндэгэнэй гурбанай нэгые шубуушанда үгэхэ;

в) тахяа түрүүлхэ түсэбөө фермээрээ дүүргэһэнэйнь түлөө, түсэбһөө гадуур абаһан үндэгэнэйнь 2—2 процентые шубуунай фермые даагшада гү, али колхозой малажалые даагшада ба колхозой түрүүлэгшэдэ тус бүридэнь үгэхэ.

Тэжээл ургуулан бэлэдхэһэнэй түлөө

а) тэжээлэй корнеклубнеплодуудай, бахчева ба силоснэ культурануудай ургасын түсэбые үлүүлэн дүүргэһэнэйнь түлөө, бригадада гү, али звенодо тогтоогдоһон түсэбһөө гадуур хуряагдаһан тус культурануудай тонно бүхэндэ 50 литр һү үгэхэ;

б) сабшалангай, мүн таримал ногооной ургаса абаха түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэнэй түлөө бригада гү, али звенодо тогтоогдоһон түсэбһөө гадуур хуряагдаһан үбһэнэй тонно бүхэндэ 75 литр һү үгэхэ;

в) бригада ба звенонуудтахи колхознигуудай дунда ажалай нэмэлтэ түлөөһэ хубаахадаа, үбһэ тэжээл ургуулха ба бэлэдхэхэ хүдэлмэринүүдые хэхэдээ тэдэнэй олоһон ажалта үдэрнүүдэй тоотой тааралдуулан үгэхэ.

Нэмэлтэ түлөөһэн болгон үгтэхэ һүн, колхознигой зүбшөөлтэйгөөр, һэлгэлгын зохистой эквивалентын ёһоор, хүдөө ажахын бусад продуктнуудаар һэлгэгдэжэ болохо байна.

Зоотехнигүүд ба ветеринарна хүдэлмэрилэгшэд—колхозой гэшүүдтэ

Малажалай фермэнүүдые даагшадта гү, али колхозой малажалые даагшада олгогдохо нэмэлтэ түлөөһэнүүдэй 50 процентын хэмжээтэйгээр зоотехник, ветеринарна врач, веттехник, ветфельдшер — колхозой гэшүүдтэ, тиихэдэ младша ветеринарна фельдшер ба техник-малшанда—колхозой гэшүүдтэ —30 процентын хэмжээтэйгээр нэмэлтэ түлөөһэ үгэхэ.

Залуу малнуудые түлжүүлхэ ба бодо малые бүрин бүтэн байлгаха даалгабаринуудые үлүүлэн дүүргэһэнэй түлөө, энэ Тогтоолой ёһоор үгтэхэ нэмэлтэ түлөөһые, адуу мал үсхэбэрилхэ түсэбөө фермээрээ ба бригадаараа дүүргээд байгаа һаань, колхознигуудта үгэхэ.

СССР Союзай Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ

И. СТАЛИН.

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Хэрэгүүдые эрхилэгшэ

М. ПОМАЗНЕВ.

Москва, Кремль, 1949 оной декабриин 19.

Сталин ба колхозно таряашад

Нүхэр Сталинай далан наһанай ой хадаа Советскэ Союзай арадуудта, мүн бүхы дэлхэйн ажалшадта ехэ һайндэр болоо. Түүхэтэ шэнэ үе—хүн туралтаниие капиталистическэ богоолшолгоһоо сүлөөлэлгын үе, капитализмын үхэн хосорһон хүушан байгуулалтые коммунизмын илаһан үе хадаа нүхэр Сталинай нэрэтэй холбоотой. Ленин Сталин хоёрой хүтэлбэри доро шэнэ түхэлэй гүрэн анха түрүүшынхеэ байгуулагдаа, эндэ мүлжэгшэд ба мүлжэгдэгшэд гэжэ үгы юм. Нүхэр Сталин —энэ түрүүшын социалистическэ гүрэнэй Конституциие зохёоһон байна. Нүхэр Сталинай ударидалгын ашаар, фашистска һүрэг дээрмэшэд бута сохигдоод, хүн түрэлтэн хадаа фашистска хара барга ябадалай аюулнуудһаа абарагдаа гэжэ бүхы дэлхэйн арадууд мэдэнэ. Бүхы оронуудай ажалшад нүхэр Сталиние өөрымнай вождь ба бодото сүлөөлэгшэ гэжэ харана. Сталин болбол шэнэ дай үүдхэгшэдтэ эсэргүү эб найрамдалай туг мүн.

Манай колхозно таряашад нүхэр Сталинай далан наһанай ойе онсо ехэ баяртайгаар тэмдэглэн, колхозууд тухай агууехэ анхарал оролдолгынь түлөө үнэн зүрхэнһөө баясхалан хүргэнэ, юундэб гэхэдэ, олон миллион таряашан зоной бүхы ажабайдалай үндэһэн хубилалтань нүхэр Сталинай нэрэтэй сэхэ холбоотой байха юм. Ленин Сталин хоёроор хүтэлбэрилэгдэһэн большевигүүдэй парти хадаа Агуүехэ Октябрьска социалистическэ революци хэжэ, хүдөө зоной хэдэн зуун жэлэй хүсэлэнгүүдые бэелүүлһэн, бүхы газарые таряашадай эдлүүри болгохотоёо хамта, помещигүүдэй ангиие усадхаһан байна. Большевигүүдэй парти нүхэр Сталинай хүтэлбэреэр хүдөө нютагуудые коллективизацилха хэрэгтэ бүри гүн ехэ революци хэһэн байгаа.

Энэ гүн ехэ эрьелтын ба колхозно байгуулалтын илалтын үедэ жэжэ, үмсэтэ таряашадай ажахые олониитын томо ажахы болгожо шэнэдхэн хубилгаха тон бэрхэтэй зорилго шиидхэгдээ, эгээн олон тоото буржуазин анги—нюдарган баяшуул усадхагдаа. Энээнтэй наган хамта, мүнөө сагай техникые хэрэглэлгын үндэһэ һуури дээрэ хүдөө ажахыда техническэ бүрин хубилалта болоо. Город деревни хоёрой хоорондын илгаа үгы боложо байна. Таряашад хадаа түүхэдэ үшөө байгаагүй шэнэ колхозно таряашад болон хубилаа. Гэхэтэй хамта, дарлалтата ябалалда, үгытэй ядуу, үлэсхэлэн хооһон ба үтэли харанхы байдалда хэтэдэнь эсэс табигдаа—таряашадай культурна түхэл шарай ба материальна байдалынь үндэһөөрөө хубилаа.

Таряашадые социалистическэ байгуулалтын замда, хүдөө ажахые коллективизацилгын замда оруулха гол аргануудые агууехэ Ленин кооперативна түсэб лотороо хараалһан байгаа. Нүхэр Сталин тиимэ түсэб гайхамшаг сэсэнээр тодорхойлон зохёогоод, бодото хэрэг дээрэ бэелүүлээ. Коллективизациин зам хадаа таряашадай ажахынуудые социалистическэ байгуулалтада оруулха эгээн лүтын зам байба. Энэнь хүдөө ажахын тон ехээр гээгдэһэн ябадалые богонихон болзор соо усадхаха ба орон дотороо социалистическэ байгуулалтын единэ фронт эмхидхэхэ арга мүн лэ олтоһон байха юм. Нүхэр Сталин 1946 оной февральда һунгагшадай үмэнэ хэлэһэн үгэ соогоо иигэжэ заагаа һэн: «Коллективизациин метод хадаа таряашадые үгырүүлхэ ябадал гаргадаггүй

Коллективизациин политика бэелүүлэнгүйгөөр манай хүдөө ажахын үни заяанай гээгдэнги байдалые иимэ богонихон болзор соо усадхажа шадахагүй байһамнай һэжэглэлтэгүй».

Колхозуудые байгуулха героическа зам нүхэр Сталинай хүтэлбэри доро ябажа гарагдаа, колхозуудые байгуулха ба элээниие хүдөө нютагтахи гол хүсэн болгожо бүримүһэн бэхижүүлхэ түрүүшын үеын бэрхэшээлнүүд амжалтатайгаар дабагдаһан байна. Энэ хадаа тэгшэ дардам харгы бэшэ, харин бэрхэшээлнүүдые дабалгын зам байгаа. Ушар юуб гэхэдэ, иимээр шэнэдхэн байгуулгын жэшээ гэжэ түүхэдэ байгаагүй бшуу. Энэ хадаа ажахын нэгэ формоһоо нүгөөдэдэ юрэ шалжэн оролго бэшэ байгаа. Колхозууд болбол нюдарган баяшуулда, бухаринецуудта ба троцкистнуудта эсэргүү хатуу шанга ангиин тэмсэл дотор ургаһан ба бэхижэһэн байха юм. Нүхэр Сталинай хүтэлбэри доро большевигүүдэй парти болбол дайсадыень, хайра гамгүйгөөр бута сохин, колхозно байгуулалтада зам сэбэрлэжэ үгэһэн байна.

Хүдөө тосхондохи социалистическэ байгуулалта—орон доторхи коммунистическэ байгуулалтын бата бэхи үндэһэ һууринь болоо, нүхэр Сталинай ударидалга доро партиин ба арадай эмхидхэһэн колхозууд советскэ байгуулалтын бата үндэһэ һууринь болоо.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн болбол колхозно байгуулалтын хүсэнэй ехэ шалгалта мүн байгаа. Энэ хадаа нүхэр Сталинай хэлэһэнэй ёһоор, арадай бүхы хүсэнүүдые туршаха ба шалгаха агууехэ һургуули байба. Хүдөө ажахын ба колхозуудай үмэнэ ехэ бэрхэшээлнүүд гараа һэн. Тиигэбэшье һаань, колхозуудай тиимэ туршалгые нэрэтэй түрэтэйгөөр дабан гаража, армияа ба ороноо эдеэ хоолой зүйлнүүдээр, промышленностиие түүхэй эдээр хангаха зорилго амжалтатайгаар бэелүүлһэн байна. Дайн ба тэрэнэй хойшолонгуудай хэды һандаргалтай байбашье, колхозуудай морально-политическэ талаараа бүри хүсэтэй ба бата бэхи боложо, дайнһаа гараа.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай дүүрэһэнэй һүүлээр, нүхэр Сталин хүдөө ажахые хүгжөөхэ зорилгонуудые партиин үмэнэ шухалашалан табяа һэн. Тиимэ дэбжэлтэ туйлаха сталинска программа 1947 ондо ВКП(б)-гэй ЦК-гэй Февральска пленумэй шиидхэбэри дотор найруулагдаа бэлэй.

Энэ шиидхэбэриин гаргагдаһанай һүүлээр, парти болбол хүдөө ажахыда туйлай ехэ хүдэлмэри хэһэн байна. Тус программа бэелүүлгын гурбан жэлэй эсэстэ орооһо таряанай проблемэ бүрин шиидхэгдээд, ороohото ба гол техническэ культурануудай ургаса, валова суглуулганууд дайнай урда тээхи хэмжээе үлүүлээ; малажалаа һэргээн бодхоохо хэрэгтэ манай колхозууд ехэ амжалтануудые туйлаа, эбэртэ бодо малай, хонид ба ямаадай, гахайнуудай тоо толгойе дайнай урда тээхи хэмжээнһээ нилээд үлүүлхэтэй хамта, малажалай ашаг үгэлгэнь ургалсаа; хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэ гүрэнэй түсэбүүд колхозуудаар ба совхозуудаар амжалтатай дүүргэгдэнэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ хүдөө ажахымнай техникээр: тракторнуудаар, хүдөө ажахын машинануудаар, автомашинануудаар, запасной частьнуудаар, тэрэшэлэн үтэгжүүлгын хэрэгсэлнүүдээр ба горючяар һайтар хангагдажа байна. Хүдөө ажахымнай дайнай урда тээхи һүүлэй жэлэйхиһээ орохоо хоёр дахин олон трактор нёдоно жэлдэ абаа. Мүнөө жэлдэ хүдөө ажахы дайнай урда жэлэйхиһээ гурба—дүрбэ дахин олон трактор ба хүдөө ажахын машинанууды, мүн нилээд ехэ минеральна үтэгжүүлэгнүүдые ба тракторнуудта, машинануудта хэрэглэгдэхэ горючи абажа байна.

☆ ☆

А. АНДРЕЕВ

☆ ☆ ☆

Хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэхи гүрэнэй энэ шухала рычаг—манай МТС-үүд нилээд һайнаар хүдэлмэрилнэ. МТС-үүднай нёдондо тракторнуудые бүтээсэтэйгөөр ашаглаха хэрэгтэ дайнай урда тээхи хэмжээе үлүү гараа. Машинно-тракторна станцинууд дайнай урда тээхи жэлэйхиһээ 40 үлүүтэй миллион га газар дээрэ энэ жэлдэ колхозуудта тракторна хүдэлмэри хэжэ үгөө, тиин хүдөө ажахын хүдэлмэриин болзорнуудые хорооһон ба тэдэнэй шанарые һайжаруулһан байха юм.

Колхозуудта, МТС-үүдтэ, совхозуудта, районуудта ба областьнуудта үргэнөөр дэлгэрһэн социалистическэ мүрысөөн хүдөө ажахые дэбжүүлхэ сталинска программа бэелүүлхэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэбэ. Социалистическэ мүрысөөнэй энэ хүсэтэ хүдэлөөн хадаа нүхэр Сталинай дурадхалай ёһоор, таряанажалда ба малажалда амжалтануудые туйлаһанай түлөө хүдөө ажахын түрүүшүүлдэ Социалистическэ Ажалай Геройн нэрэзэргэ олгохо, орденууд ба медальнуудаар шагнаха тухай СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указуудаар дэмжэгдэһэн байна. Гансахан 1947—48 онуудай үрэ дүнгүүдээр хүдөө ажахын 110 мянга шахуу түрүүшүүл туйлаһан амжалтануудайнгаа түлөө орденууд ба медальнуудаар шагнагдаһан, тэдэнэй 4 мянга үлүүтэйнь Социалистическэ Ажалай Геройн нэрэзэргэдэ хүртэһэн байха юм.

Талха таряанай асуудал шиидхэһэнэй удаа, малажал хүгжөөлгэ тухай асуудалые нүхэр Сталин хүдөө ажахые хүгжөөхэ тушаа партиин ба гүрэнэй гол шухала зорилго болгон табиһан байна. Малажал хүгжөөхэ тухай сталинска программа хадаа колхозно ба совхозно ниитын ашаг шэмэтэ малажалые 1949—1951 онуудта хүгжөөхэ гурбан жэлэй түсэб тухай СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй ба ВКП(б)-гэй ЦК-гэй мэдээжэ Тогтоол дотор найруулагданхай. Тус түсэбые колхозуудта ба совхозуудта бэелүүлхэ түрүүшын жэлэй дүнгүүд болбол табигдаһан зорилгын амжалтатайгаар шиидхэгдэжэ байһан тухайда: эбэртэ бодо малай тоо толгойе ургуулха түсэбэй үлүүлэн дүүргэгдэжэ, хонид ба ямаад тушаа дүүргэгдэжэ, гахайнуудай тоо толгойн горьтой ургалта туйлагдажа, тэрэшэлэн адуу морид тушаа түсэбэй амжалтатайгаар гүйсэдхэгдэжэ байһан тухайда хэлэнэ.

Центрально-хара хүрьһэтэй областьнуудта 1946 ондо болоошо ган гасууртай дашарамдуулан, нүхэр Сталин хадаа колхозуудта ба колхознигуудта гүрэнэй зүгһөө тон ехэ туһаламжын үзүүлэгдэхэтэй хамта, тус областьнуудта ган гасуурые һэргылхэ эрид шууд хэмжээ бэелүүлхэ зорилго табиһан ба удаалуулан Урда зүгэй, Украинын, Поволжьеын ба центрально-хара хүрьһэтэ областьнуудай районуудта үндэр дээдэ, тогтууритай ургаса хангаха үндэһэн хэмжээнүүд тухай асуудал табиһан байна. Энэнь 1948 ондо СССР-эй Министрнүүдэй Соведээр ба ВКП(б)-гэй ЦК-гаар баталагдаһан поли хамгаалгын модо һуулгаха, ногоо таригдаһан севооборотуудые эрхилэн дэлгэрүүлхэ, уһанай хаалтанууд ба сөөрэмүүдые бариха түсэб дотор тодорхойлогдоо. Үнэн зүбөөр нэрлэдэгэй ёһоор, тус түсэб хадаа байгаалиие шэнэдхэн хубилгаха сталинска түсэб мүн байна. Энэ түсэб колхозуудта үргэнөөр дэмжэгдээ: 1949 оной даалгабаринууд нилээд үлүүлэн дүүргэгдээд, хахад миллион үлүүтэй гектар газарта модод таригдаһан ба һуулгагдаһан байха юм. Байгаалиие шэнэдхэн хубилгаха агууехэ сталинска түсэбэй болзорһоо нилээд урид дүүргэгдэхэнь лабтай.

Колхозуудтахи хэрэгүүдэй байдалые анхаралтайгаар, эсэгэ ёһоор, үдэр бүри хүтэлбэрилжэ ба шэнжэн хаража, мүн хүдөө ажахын артелиин Устав эбдэһэн тушаа элирүүлэгдэһэн баримтануудые үндэһэ болгон, нүхэр Сталин хадаа партиин политикые колхозуудта хазагайруулһан алибаа ябадалнуудые усадхаха ба колхозуудай ниитын зөөридэ хоро хүргэһэн бүхы нюурнуудые хатуу шангаар хэһээхэ тухай асуудал табиһан байгаа. Тиигээд, «Хүдөө ажахын артелиин Устав эбдэһэн ябадалнуудые колхозуудта усадхаха хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй ба ВКП(б)-гэй ЦК-гэй 1946 оной сентябриин 19-нэй Тогтоол гараһан юм. Парти хадаа энэ тогтоолой гараһанһаа хойшо дутуунуудые заларуулха ехэ хүдэлмэри ябуулаа, колхозуудые саашадаа эмхидхэлэй-ажахын талаарнь бэхижүүлхэ ябадал туйлаа.

Колхозно таряашад агууехэ Сталинай хүтэлбэри доро гайхамшаг замаар ябаба, хүдөө ажахыдахи хэрэгүүдэй байдалые колхозно байгуулалта үндэһөөрнь хубилгаа: хүдөө нютагуудай түхэл шарай хубилаа, хүнүүдынь ондоо болоо, колхозуудтахи ажалай бүтээсэнь хуушанай Россинхиһоо гадна, мүн капиталистическэ алишье ороной таряашадай ажахыдахи бүтээсэтэй жэшэн хэмжээлэшэгүй ехэ болоо, тарилгануудай структура эрид хубилжа, шэниисын хэмжээн нэмэн дээшэлээ, ехэнхи тарилганууд сортто үрһөөр хэгдэнэ, хүдөө ажахын олон шэнэ культуранууд эрхилэгдэдэг болоо, шэнэ үүлтэрэй малнууд бии болгогдоо, мүнөө областьнуудай хэрэглэдэг ба үйлэдбэрилдэг гэжэ хубаагдахаяа болинхой; хүдөө ажахын хүдэлмэриие механизацилгаар хүдөө ажахымнай эгээн түрүү болонхой. Эдэ бүгэдые бэелүүлээд байхадаа, колхозууд ба совхозуудай саашадаа дэбжэлтэ туйлаха, ургасаяа дээшэлүүлхэ, малажалаа хүгжөөхэ, тэрэнэй ашаг үгэлгые ехэдхэхэ, эдеэ хоолой зүйлнүүд ба промышленностьда хэрэглэгдэхэ түүхэй эдүүд элбэг дэлбэг болгохо, колхозно байгуулалтын эмхидхэлэй-ажахын талаараа улам бэхижэхэ ябадал хангаха зорилгонуудые амжалтатайгаар шиидхэхэ бата үндэһэ һуури дээрэ дэбжэнхэй байна.

Манай колхозууд нүхэр Сталинай хүтэлбэреэр улам хүгжэн, шэнэ амжалтанууд тээшэ урагшаа дабшажа ябана. Шэнэ юумэнь юуб гэхэдэ, колхозуудта ниитын зөөри хэрэгсэлнүүдэй саашанхи ургалта бэелүүлэгдэнэ. Ниитын баялигай үндэһэ һуури ба колхозуудай хүгжэлтын шиидхэхы услови—колхозно хубаагдахагүй фонднуудынь, 1939 онойхитой сасуулбал, хоёр дахин шахуу ехэ болоо. Колхозно үйлэдбэриин эд болгон бүтээдэг юумэнь ургана. Колхозуудай ажахынь улам олон һалбарита ажахы болон хүгжэжэ байна. Таряанажал ба малажалһаа гадна, сад ургуулга, овощь тарилга, элдэб янзын туһалбариин предприятинууд үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнэ. Улам олон колхозууд хадаа таряалангай ургаса дээшэлүүлхэ үндэһэн гол услови—ногоо тарилсаһан севооборотуудые өөһэдтөө эрхилэн дэлгэрүүлжэ байна.

Шэнэ юумэнь юуб гэхэдэ, хүдөө ажахын хүдэлмэриие механизацилга мүнөө бүхы һалбаринуудта нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлэгдэнэ. Хэрэг, дайнай урда тээ колхозуудта гол тулэбтөө, газарай хүрһэ элдүүрилгэ, тарилга ба орооһо таряанай хахад шахуунь, техническэ культуранууд зариманиинь механизацилагдаһан һаа, харин мүнөө бүхы шахуу техническэ культуранууды тариха, элдүүрилхэ ба хурааха хүдэлмэри механизацилагданхай; сад һургуулын овощь тарижа абалгын, модо һуулгалгын хүдэлмэринүүд механизацилагдажа байна, мүн малажалдашье механизаци нилээд ехээр дэлгэржэ эхилээ. Колхозуудай полинууд дээрэ самоходно комбайнууд, свёклын комбайнууд, улһанай комбайнууд, хартаабха тариха, хартаабха хуряаха машинанууд, хлопок хуряаха машинанууд, үбһэ сабшаха самоходно косилканууд ба бусад олон шэнэ машинанууд бии болоо. Хүдөө ажахые ба колхозуудые электрификацилгын хэрэг дайнай хойто тээ хүсэтэйгөөр урагшаа дабшуулагдаа. Электричествотэй болоһон колхозуудай тоо, дайнай урда тээхитэй сасуулбал, гурба дахин олон болоо. Дайнай урда тээхи 1940 онойхиһоо 10 шахуу дахин олон колхозууд һүүлэй жэлдэл электричествотэй болгогдоо, колхозуудынь барандаа шахуу электроэнерги абадаг болоһон бүхэли областьнуудшье бии. Тиин, хүдөө ажахын хүдэлмэринь өөрынгөө шэнжэ байдалаар промышленностьдахи ажалда түһөөтэй боложо байна. Ажалай тон хүнгэн болгогдохотой хамта, механизаци нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлжэ, колхозуудтахи хүсэнэй нилээд хубиие үлөө гаргалга хадаа ажахын шэнэ һалбаринуудые хүгжөөхэ ба колхозуудые олоянзын үндэр ашаг олзото ажахынууд болгохо арга олгоно.

Шэнэ юумэнь юуб гэхэдэ, колхозууд хадаа таряан ажал ба малажал эрхилэлгын түрүү аргануудые улам ехээр хэрэглэдэг боложо байна. Өөһэдынгөө дүй дүршэлые үндэһэ болгон, үндэр ехэ ургаса абаха ба малажалай ашаг шэмэ үгэлгые дээшэлүүлхэ шэнэ, бүри уран нарин аргануудые бии болгоһон хүдөө ажахын түрүүшүүлэй үргэн ехэ хүдэлөөн тус хэрэгтэ туһална. Хүдөө ажахын түрүү хүнүүд үндэр дээдэ ургаса түйлаха, ажалай бүтээсэ ба малажалай ашаг шэмэ үгэлгэ дээшэлүүлхэ түрибэлгүй ехэ шадабаритай байһанаа тодоруулан, урагшаа дабшахын тулада шухала шэнэ, асари ехэ арга боломжонуудые элирүүлэн, гайхамшаг юумэ бүтээнэ. Зарим рекорднуудые туйладаг ба ганса нэгээрээ түрүүшүүл дэбжэдэг байһан аад, бүхэли бригадануудаараа, колхозуудаараа ба бүхэли районуудаараа тиимэ хэрэг үргэн ехээр туйладаг болоһон ушар тон шухала байна. Түрүү мичуринска һургаалые колхозуудай ажабайдалда бүри үргэнөөр нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлгэ, тус хэрэгтэ мүн лэ туһа дүхэм болоно, ушар юуб гэхэдэ, энэ һургаалые бэелүүлхэ ба хүгжөөхэ хэрэг соо хүдөө ажахын бүхы һалбаринуудта шухала хизааргүй ехэ перспективэнүүд бии байха юм. Тиимэһээ, манай хүдөө ажахы узэгдөө-дуулдаагүй ехэ дэбжэлтэ бэелүүлхэ бүри ехэ арга боломжонуудые олоно, тэрэшэлэн хүдөө ажахын наука үргэн ехэ далайса абажа, хүдөө ажахын түрүүшүүлэй шэнэ дүй дүршэлөөр үдэр бүри баяжана.

Шэнэ юумэнь юуб гэхэдэ, улам олон колхозууд ажал эмхидхэхэ түрүү формонуудые хэрэглэнэ, бүхэли бүлэгөөрөө, харюусалгагүйгөөр ажалладаг байһан аад, хэһэнэй зэргээр тус бүридөө абаха хүдэлмэридэ, звеногой системэдэ, колхознигуудай хүсэ гаргалга ба ажалта үдэрнүүдээр түлөөһэ абалгань таряан ажалда ба малажалда тэдэнэй бүтээһэн үрэ дүнгүүдтэй сахэ холбогдодог гурримда шэлжэн орожо байна. Иимэ гурримай бодото дээрээ бэелүүлэгдэдэг газарта ургасын дээшэлэлгэ ба малажалай ашаг шэмэ үгэлгын хэрэг тал ондоо болоно, ажалта үдэрнүүдынь бүрин эрбинаар гаргашалдагана. Колхозуудта ажал улам бүри олон янзын боложо ба хүдэлмэригшэдынь улам мэргэжэжэ байна, тиихэдээ шадабарита уусхэл гаргаха, хүдэлмэриин байха ябадалда ехэ һуури олгогдон, энэнь ажалай бүтээсэ улам бүри дээшэлүүлхэ услови хангана.

Колхозуудай ниитын ажахын ургахатай хамта колхознигуудай ажабайдалай материальна хэмжээн ургалсана. Колхозно таряашадай культурань улам бүри дэбжэнэ, өөрын хүдөөгэй интеллигенциин нилээд олон кадрнууд бии болгогдоо. Колхозно тосхоной ажабайдал туйлай олоянзын ба баян болоо, энэ талаараа городһоо бага илгаатай байха юм. Хүдөө нютагуудта эхэнэрнүүдэй үүргэнь үндэһөөрөө хубилжа, тэдэнэр бүрин тэгшэ эрхэтэй болонхой. Колхозно байгуулалта хадаа гайхамшаг ба шадабари түгэс олон эхэнэрнүүдые дэбжүүлээ. Хүдөө ажахыда амжалтануудые туйлаһанайнгаа түлөө Социалистическэ Ажалай Геройн нэрэзэргэдэ хүртэгшэдэй ба орденууд болон медальнуудаар шагнагдагшадай дунда 50 мянга үлүүтэй эхэнэрнүүд бии байһые хэлэхэдэ ойлгосотой болохо. Эхэнэрнүүд колхоздо ехэ хүсэн болоо.

Шэнэ юумэнь юуб гэхэдэ, манай колхозно тосхонууд өөрынгөө түхэл шарайе ондоо болгожо эхилээ, колхозно олониитын шэнэ түхэлэй барилганууд ба колхознигуудай гэр байшангууд, клубууд, хата-лабораторинууд, кинотеатрнууд, амаралтын гэрнүүд, стадионууд тодхогдоно, колхозуудые түсэблэхэ ба болбосон болгохо хүдэлмэри ябуулагдажа байна. Колхознигуудай ажаһуудал ба байдалые эмхидхэлгэ колхозуудай ниитын хэрэг боложо захалаа.

Колхозно үйлэдбэриин элдэб һалбаринуудта ба механизациин хэрэгтэ шухала эрдэмтэй, шадабаритай кадрнуудые бэлэдхэхэ зорилго амжалтатайгаар шиидхэгдэжэ байна. Гэхэтэй хамта, колхозуудтахи бэлэдхэл һайнтай, дүй дүршэлөөр баян хүтэлбэрилэгшэдэй ба бусад хүтэлбэрилхы кадрнуудай улам олон боложо байһаниинь тон шухала, юуб гэхэдэ, энэ хадаа колхозой хүдэлмэриин амжалтануудые хангаха эгээн гол услови байна бшуу. Шадамар ба һайн хүтэлбэрилэгшэдтэй колхоз эмхи гуримтай байдаг ба ажахынь түргэнөөр ургадаг.

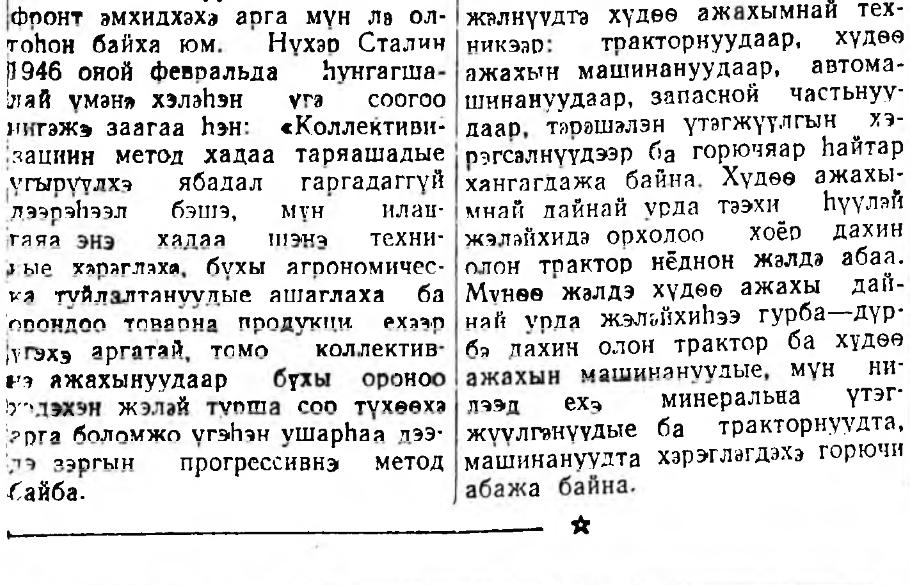
Манай олонтоото партийна организацинууд ба комсомол хадаа колхозуудтахи амжалтануудые хангаха шухалын шухала услови мүн. Колхозуудтахи коммунистнуудай тоое дайнай урда тээхи хэмжээнтэй сасуулбал, хоёр дахинһаа үлүүгээр олон болоо, колхозно партийна организацинуудай тоонь гурба дахинһаа үлүүгээр ургаа, хүдөө тосхондохи комсомолецуудай ба комсомольско организацинуудай тоо нилээд олон болоһон байха юм.

Эдэ бүгэдэ дээрэһээ харахада, манай колхозно байгуулалта нүхэр Сталинай сэсэмэргэн хүтэлбэри доро угаа ехээр урагшаа дабшаа. Колхозно байгуулалтын бүхы ябаса, хүдөө ажахые шэнэ техникээр хуягпалга хадаа үшөө бүри ехэ амжалтануудта дамжан орохо ябадал бэлэлхээ. Хэдэхэн жэлэй үнгэргэхэ, хүдөө ажахымнай мүнөөнэйгөө хэмжээе бүхы талаараа баһал холо орхихо байха.

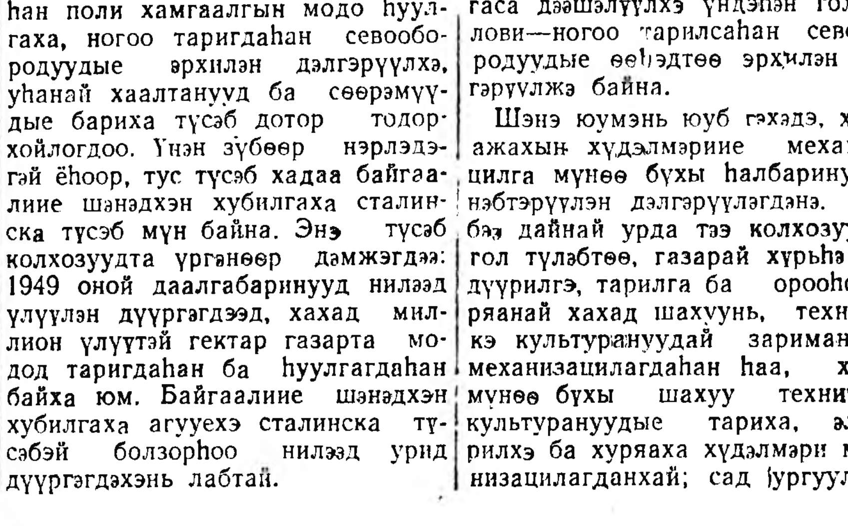
Манай орон дотор колхозно байгуулалтын гайхамшаг дүй дүршэл сугларанхай. Энэ хадаа бусад оронуудта жэжэ таряашанай ажахыһаа ниитын томо ажахыда хүнгөөр ба бэрхэшээл багатайгаар дамжан орохо арга олгохо байна. Бусад оронуудай коммунистическэ ба хүдэлмэришэнэй партинууд хадаа социалистическэ революциин үедэ таряашадай асуудал шиидхэхэ замууд тухай агууехэ Сталинай гайхамшаг сэсэн һургаалаар зэбсэглэгдэһэн байна.

Нүхэр Сталинай ударидалга доро манай партиин ба арадай ябаха гараһан замые бидэнэр хүүлигта омогорхолой мэдэрэлтэйгээр арьен хаража байнабди, манай колхозно таряашад бүгэдээрэн хүтэлбэри доронь ябажа, коммунистическэ общество байгуулха хэрэг амжалтатайгаар үргэлжэлүүлхын тулада, нүхэр Сталинай олон удаан жэлнүүдтэ элүүр энхэ ажаһуухыень хүсэнэ.

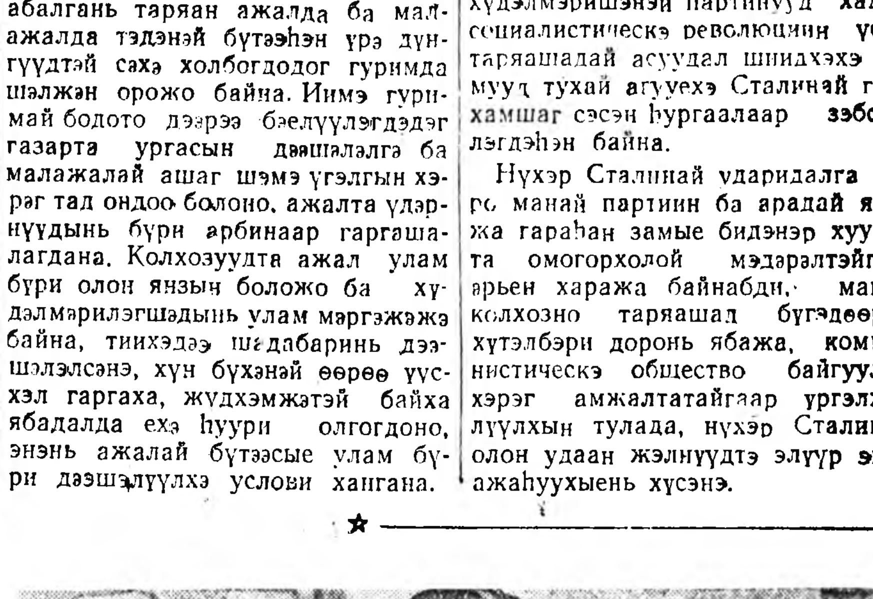
☆

Сталинска область. Константиновска районой Ново-Калиново тосхондо 650 хүнэй һууритай залтай хүдөөгэй клуб һэрээн бодхоогдобо. Клубай дэргэдэ библиотека, уншалгын зал ба кружокой хүдэлмэриин комнато бии.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хүдөөгэй клуб харуулагдана. ТАСС-эй фотохроника.

Саратовска область. Ворошиловска районой «Сигнал революции» колхоз ниитын ашуу мал үсхэбэрилхэ түсэбөө амжалтатайгаар дүүргэбэ.
Мүнөө энэ колхоз 320 толгой эбэртэ бодо малтай ба хониной ехэхэн фермэтэй.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: колхозой үхэр малай һүрэг харуулагдана. ТАСС-эй фотохроника.

Сэлэнгын аймагай Сталинай нэрэмжэтэ колхозой МТФ-е даагша нүхэр Чойнзонов Бударгана электрын хүсөөр үнеэ һаадаг һаяхан абтаһан аппаратые хэрэглэхэ тухай колхозой эрхим һаалишад Дулсан Доржиева, Дымбрыл Жапова гэгшэдтэ зааажа байна. М. Дегтярэвой фото.

БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиум болбол «Иволгын аймагай ажалшадай депутадуудай Иволгын сомоной Соведэй худэлмэри тухай» 1949 оной мартын 24-дэ Бурят-Монголой АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй гаргаһан тогтоолой дүүргэлтэ тухай ажалшадай депутадуудай Иволгын сомоной Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ нүхэр Д. Р. Раднаевай тоосоое шагнаба.

Иволгын сомоной Соведэй гүйсэдком республикын Верховно Соведэй Президиумэй 1949 оной мартын 24-нэй тогтоолые хангалтагүйгөөр дүүргэжэ байна гэжэ Президиум тэмдэглэбэ.

Сомоной Совет болбол сомон дотороо ажахын ба культурна байгуулалтые хүтэлбэрилхэ талаар өлсүүлхы ба эмхидхэхы үүргөө дүүргэнэгүй, колхозууд, бригаданууд, звенонууд ба тус бүри колхознигуудай хоорондо ажахын ба культурна байгуулалтын түсэбүүдые амжалтатайгаар дүүргэхын түлөө социалистическэ мурысөөе һулаар дэлгэрүүлэнэ. Сомоной Соведэй ба тэрэнэй гүйсэдкомой хэдэн олон тогтоолнууд тэдээниие дүүргэлтэ болгохо хүнүүдтэ хүргэгдэдэггүй байһан дээрэһээ удха шанараа гээдэг байгаа. Сомоной Соведэй, тэрэнэй гүйсэдкомой тогтоолнуудай, тэрэшэлэн дээрэхи партийна ба советскэ органуудай директивүүд болон заабаринуудай дүүргэлтын шалгалта муугаар бэелүүлэгдэдэг байба. Ажалшадай гомодол ба мэдүүлгэнүүд саг соогоо үзэгдэдэггүй, ехэ хожомдожо шиидхэгдэдэг байна.

Саг үргэлжын комиссинууд хангалтагүйгөөр худэлмэрилнэ, өөһэдынгөө худэлмэри тухай Соведэй урда тоосодоггүй, хүдөө ажахын ба харгы барилгын комиссинууд өөһэдынгөө ажал ябуулгые оройдоошье болюулжархиһан байха юм.

1948 — 1949 онуудай турша соо сомсоведэй 21 депутадуудһаа оройдоо арбань һунгагшадайнгаа урда 1—2 удаа тоосоһон байха юм.

Эдэ ехэ дутагдалнууд дээрэһээ боложо сомоной Совет хадаа ажахын-политическэ зорилгонуудые тон хангалтагүйгөөр дүүргэдэг байһыень Верховно Соведэй Президиум тэмдэглэбэ.

Газар элдүүрилхэ ба ургасын хойноһоо харууһалха талаар агротехническэ эрилтэнүүдые хэрэгсэдэггүй, сахидаггүй байһанай эсэстэ сомоной колхозууд үнгэрөөшэ жэл хүдөө ажахын культурануудай ургасые багаар абаһан байна. Нэгэшье колхознь мүнөө болотор үрһэеэ хаагаагүй, нэгэшье түрэлэй малаар ниитын малажалые хүгжөөхэ гүрэнэй түсэб дүүргэгдөөгүй. Колхозуудай ниитын адуу мал үбэл эдижэ хүрэхэ үбһэ тэжээлээр хангагдаагүй. Жэшээлхэдэ, Сталинай нэрэмжэтэ колхоздо малай бүдүүн тэжээл хэрэгтэй болохо хэмжээнэй оройдоо 46,8 процент, «Коминтерн» колхоздо — 42,5 процент, Молотовой нэрэмжэтэ колхоздо — 42,3 процент бэлэдхэгдэһэн байна. Малажалай продуктнуудые гүрэндэ тушааха талаар уялганууд мяхаар — 90,6 процент, һүөөр — 84 процент, үндэгөөр — 53,4 процент, нооһоор — 67,8 процент дүүргэгдэбэ.

Финансова түсэб сомсовет дотор оройдоо 90 процент дүүргэгдэнхэй.

Иволгын сомоной Соведэй колхозуудта хүдөө ажахын артелиин Устав эбдэхэ ябадал мүнөө болотор үргэлжэлһөөр байһыень, эд бэеэри, адуу мал болон продуктнуудые үриһэн баримтанууд бии байһыень Президиум тусгаар тэмдэглэбэ. Ажалай жаяг заршамые дээшэлүүлхэ тушаа зохистой хэмжээнүүд абтанагүй. Тэрээн дээрэһээ боложо 67 колхознигууд ажалта үдэрэй уялгата минимумые олоогүй. ССР Союзай Министрнүүдэй Соведэй 1948 оной апрелиин 19-нэй тогтоол дотор һайшаан дурадхагдаһан, ажалые эмхидхэхэ ба түлэхэ шэнэ ёһо гуримые тэндэхи колхозууд мүнөө хүрэтэр үшөөл хүсэдөөр бэелүүлнэгүй.

«Иволгын аймагай ажалшадай депутадуудай Иволгын сомоной Соведэй худэлмэри тухай» 1949 оной мартын 24-дэ Бурят-Монголой АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй гаргаһан тогтоолые заабол бэелүүлхэ ябадал хангаха, мүн бии байгаа дутагдалнуудаа хүсэдөөр угы хэхэ хэмжээ абаха гэжэ ажалшадай депутадуудай Иволгын сомоной Соведэй гүйсэдкомые (нүхэр Д. Р. Раднаевые) республикын Верховно Соведэй Президиум уялгалба.

Соведэй урда байгаа ажахын-политическэ зорилгонуудые шиидхэхэ гол зэмсэг болгошо сомоной Соведэй олониитын эмхидхэлэй худэлмэрие һайжаруулха; колхозуудай хоорондо социалистическэ мурысөө дэлгэрүүлхэ; түсэбтэ худэлмэри эмхидхэхэдэнь Соведэй саг үргэлжын комиссинуудта туһалха; тэдээниие тойруулан хүдөөгэй эдэбхитэниие өлсүүлээд тэдэ эдэбхитэдые Соведэй зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаха асуудалнуудые бэлэдхэхэдээ хабаадуулжа байха; саг үргэлжын комиссинуудай худэлмэри тухай тоосоонуудые Соведэй заседанинууд дээрэ хэлсэжэ байха; депутатска уялгануудаа дүүргэхэдэнь, һунгагшадайнгаа урда тоосоо хэхэ болоходонь, сомоной Соведэй ээлжээтэ зорилгонууд тухай ба тэрээнэй гаргаһан шиидхэбэринүүд тухай һунгагшадта саг үргэлжэ мэдээсэжэ байхадань депутадуудта туһаламжа үзүүлжэ байха; хүдөөгэй граждануудай суглаануудые тус бүри нютагуудта зарлажа, тэдээн дээрэ сомоной ажахын ба культурна байгуулалтын шухалын шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэжэ байха гэжэ дурадхагдаба.

Президиум болбол колхозуудые эмхидхэлэй-ажахын талаар дам саашадань бэхижүүлхэ доoро дурсагдагша хэмжээ-ябуулгануудые заабол дүүргэхыень ажалшадай депутадуудай Иволгын сомоной Соведэй гүйсэдкомһоо эрибэ гэбэл: колхозуудай худэлмэриин хойноһоо үдэр бүриин хиналта тогтоохо, ажалайнгаа жаяг заршам бэхижүүлхэдэнь, ажал худэлмэреэ звеньевой системээр эмхидхэхэдэнь, «Колхозуудта ажалай эмхидхэлые һайжаруулха, бүтээсые дээшэлүүлхэ ба түлбэриие гуримшуулха хэмжээнүүд тухай» гэһэн ССР Союзай Министрнүүдэй Соведэй тогтоолтой хүсэд тааралдуулан колхознигуудай ажалай түлбэриие гуримшуулхадань колхозуудта саг үргэлжын практическа туһаламжа үзүүлжэ байха; колхоз бүхэндэ ошошо гаршын сметые нарин нигтаар ба зүбөөр дүүргэхын хойноһоо 1950 ондо шанга хиналта тогтоохо: миин нюурнуудай, предприятинуудай ба организацинуудай колхозуудта дебиторско уритэй байһан ябадалые ойрын үдэрнүүдтэ угы болгохо, хойшодоо дебиторско үри бии болохо ябадалые болюулха; ехэ мал ба түл үхэхэ ябадалые болюулһанай, дотоодын хэрэгсэлдэ гээд малые гаргашалха ябадалые болюулһанай, мүн, дутаад байһан малые колхознигууд, худэлмэришэд ба албахагшадһаа худалдажа ябаһанай ашаар ниитын ашаг шэмэтэ малажалые хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбые колхоз бүхэнөөр заабол дүүргүүлхэ; сомоной Соведэй колхозуудта малай үбэлжэлгын хэр зэргээр ябажа байһанай хойноһоо үдэр бүриин хиналта тогтоохо, үбһэ тэжээлые зүбөөр ба гамтайгаар гаргашалхада, малажалай фермэнүүд дээрэ ехэ малай ба залуу малай тураха, үхэхэ ябадал болюулхада гол анхаралаа хандуулха; бүдүүн тэжээлээр адуу малаа дутамаггүйгөөр хангахын тулада мүшэр, хулһа бэлэдхэхэ, солоомо, мэхиинэ гэхэ мэтые суглуулха худэлмэри колхозуудта энэ дары эмхидхэхэ.

Бүхы малаа дулаан байраар хангахын тулада малай байрануудые бариха ба заһабарилха түсэб дүүргэхэ талаар яаралтай хэмжээнүүдые абаха; үнэн сэдьхэлээрээ худэлмэрилдэг эрхим колхознигуудай дундаһаа малажалай фермэнүүдые кадрнуудаар 1950 оной январиин 10 болотор хүсэлдүүлхэ; мүн энэ болзор соо колхоз бүхэндэ зооветминимум шудалха кружогуудые бии болгожо, малажал дээрэ худэлмэрилжэ байгаа бүхы колхознигуудые тэндэ һуралсуулха гэжэ сомоной Соведые Президиум уялгалба.

Хабарай тарилгада саг соонь бэлэдхэхын ба тарилгые үнгэргэхын тулада Президиум хадаа ажалшадай депутадуудай Иволгын сомоной Соведэй гүйсэдкомые иигэжэ уялгалба гэбэл: хүдөө ажахын культуранууд ба хартаабхын үрһые сомоной колхозуудта тон богонихон болзор соо хаажа дүүргэхэ; 1950 оной январиин 15 болотор хүдөө ажахын культурануудай бүхы үрһые сэбэрлэжэ ба тарилгын кондицида хүргэжэ дүүргэхэ, тэрээнэй ургаха шанарыень шалгажа үзэхэ; 1950 оной мартын 15 болотор сомоной Соведэй бүхы колхозуудта хүдөө ажахын зэр зэмсэгүүд болон тоног хэрэгсэлнүүдые заһабарилжа, тэдэниие полевой худэлмэринүүдтэ бэлэн болгожо, полевой стануудые заһабарилжа ба тухеэржэ дүүргэхэ; мүн энэ болзор соо агротехническэ хэмжээ-ябуулгануудай тогтоогдомол түсэбые сомоной Соведэй колхозуудай дүүргэлтэ болгохые хангаха; 1950 оной январиин 20 болотор тарянажалай бригаданууд хүнүүдээр хүсөөхэ ба тарянажалай бригаданууд дотор саг үргэлжын звенонуудай эмхидхэлгые дүүргэхэ.

Малай үбэлжэлгын ябаса тухай, үбһэ тэжээлые ямараар гаргашалжа байһан тухай, хүдөө ажахын худэлмэринүүдэй түсэбэй дүүргэлтэ тухай, хабарай тарилгада бэлэдхэл тухай, ажаһуудалай пунктнуудай ямараар болбосон болгогдожо байһан тухай, малажалые хүгжөөхэ түсэбэй дүүргэлтэ тухай гэхэ мэтын асуудалнуудаар колхозуудай түрүүлэгшэнэрэй тоосоое өөрынгөө заседанинууд дээрэ ба Соведэй заседанинууд дээрэ хэлсээд, бии байгаа дутагдалнуудые угы болгохын тулада практическа хэмжээ-ябуулгануудые хараалжа байха гэжэ сомоной Соведэй гүйсэдкомдо Президиум дурадхаба.

Сомоной Соведэй ээлжээтэ сесси дээрэ сомоной Соведэй гүйсэдкомой тоосоое зүбшэн хэлсээд, Соведэй ажал-ябуулгые һайжаруулха талаар тодорхой хэмжээ-ябуулгануудые баталха гэжэ дурадхагдаба. Тиихэдээ олониитын-ойлгууламжын худэлмэриие шангадхахада, Соведэй үмэнэ байгаа ажахын политическэ зорилгонуудые саг соонь ба амжалтатайгаар бэелүүлхын түлөө социалистическа мурысөөе колхозуудай, бригаданууд ба тус бүри колхознигуудай хоорондо дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ гол анхаралаа хандуулха байна.

Сельскэ, сомоной Соведүүдые хүтэлбэрилхэ хэрэгээ һайжаруулха, Соведүүдэй олониитые эмхидхэлгын худэлмэриие дээшэлүүлхэ хэрэгтэ гол анхаралаа табиха; аймагай бүхы сомсельсоведүүдэй худэлмэриие һайжаруулха практическа хэмжээ-ябуулгануудые 1950 оной январиин 10 болотор зохёон баталха; «Иволгын аймагай ажалшадай депутадуудай Иволгын сомоной Соведэй худэлмэри тухай» 1949 оной мартын 24-дэ Верховно Соведэй Президиумэй гаргаһан тогтоолой дүүргэлтэ болгожо байһан тухай Иволгын сомоной Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшын элидхэлые сельскэ, сомоной Соведүүдэй бүхы түрүүлэгшэнэрэй байхада гүйсэдкомойнгоо заседани дээрэ 1950 оной март һара соо зүбшэн хэлсэхэ гэжэ ажалшадай депутадуудай Иволгын аймагай Соведэй гүйсэдкомдо (нүхэр А. И. Чимитцыреновтэ) Президиум дурадхаба.

Манай календарь

Н. Я. МАРР

(Түрэһэнһөөнь хойшо 85 жэл гүйсэһэнэй ойдо)

Марр Николай Яковлевич (1865—1934) — советскэ ехэ эрдэмтэ, академик. Грузинска, армянска болон Кавказдахи бусад арадуудай хэлэнүүдые тон гүнзэгыгөөр мэдэдэг байгаа. «Хэлэн тухай шэнэ һургаал» (яфетическэ теори) зохёон байгуулаа. Маррын байгуулһан научна гол шухала габьяань юуб гэбэл, тэрэ хадаа хэлэнэй хүгжэлтые хоорондоо амяарлагдаһан бүлэнүүд болгон шэнжэлдэг хуушанай заншалһаа арсаад, хэлэнэй хүгжэлтын нэгэдэнги байлга тухай ба оюун ухаанай хүгжэлтэтэй тэрэнэй нигта холбоотойгоор шата дамжан хүгжэдэг тухай материалистическэ һургаал болбосоруулан зохёогоо.

Н. Я. Маррын һургаалай гол удхань иимэ байна: 1. Абяата хэлэнэй урда тээ зангалгын хэлэн байһан юм. 2. Абяата хэлэн хүгжэхэдөө, хүнэй оюун ухаанай ба ажахын формонуудай түүхые тодорхойлон харуулһан хэдэ хэдэн шатануудые дамжаһан байна. 3. Хэлэнүүдэй хоорондын илгаа хадаа хүнүүдэй расова бүлэнүүдтэ ямаршье хамааралгүй. 4. Хэлэнэй хүгжэлтэ хадаа хүнүүдэй уг гарбалай группануудай угаа олон тоото хэлэнүүдһээ эхилээд, хүнүүдэй национальна коллективүүд болон нэгэдэлгэһээ дулдыдан худхаран ниилэһэн үсөөн хэлэнүүд тээшэ ошоно. 5. Хэлэнэй хүгжэлтэ эсэслэн шиидхэгдэхэдээ, нацануудта хубаагдаһан обществын нэгэдэмэл коммунистическэ общество болон батажалгатай хамта дэлхэйн нэгэн ниитэ хэлэн байгуулагдаха юм.

СССР-эй правительство болбол эрдэмтын 45 жэл соо хэһэн научна ба олониитын худэлмэриие тэмдэглэжэ, тэрэниие советскэ гүрэнэй дээдэ шагналаар — Ленинэй орденоор шагнаһан, тиихэдэ ВЦИК-эй Президиум болбол наукын габьяата ажал-ябуулагшын нэрэзэргэ олгоһон байха юм.

СССР-эй Гадаадын Хэрэгүүдэй Министерстводэ

1949 оной декабриин 31-дэ, СССР-эй Гадаадын Хэрэгүүдэй Министрын Орлогшо А. А. Громыко Финляндска Республикын Посланник господин К. Сундстрем гэгшэтэй уулзаад, тэрээндэ иигэжэ мэдүүлбэ: советскэ засагайхидта ороһон мэдээнүүдэй ёһоор, советскэ граждаиинууд аад, сэрэгэй гэмтэ ябадал хэһэн 300 гаран нюурнууд Финляндиин территори дээрэ мүнөө хүрэтэр байһаар, энэ ушар Эбэй Договорто зүришэнэ. Яахадааб гэхэдэ, тус договорой ёһоор, Финляндска правительство хадаа ССР Союзай хуулинуудые зүришэһэнэй, убаһанай, дайнай үедэ дайсантай нүхэсэһэнэй түлөө сүүдлэгдэхэ аад, Финляндиин территори дээрэ байһан бүхы советскэ граждаиинуудые барижа үгэхэ ябадал хангаха бүхы шухала хэмжээнүүдые абаха уялга үгэһэн байгаа. Советскэ Союзда эсэргүү имагта ехэ гэмтэ ябадалнуудые хэһэн, сэрэгэй гэмтэ 56 хүнүүд тэрэ тоодо бии байна. Эдэ нюурнууд Финляндска правительствода эли мэдээтэй. Мүнөө, тус нюурнуудай списогүүдынь Финляндска правительствода дахин дамжуулан үгтэбэ.

Тэдэ гэмтэ нюурнуудай заримыень хуурмаг нэрэнүүдтэй худал документнүүдээр финскэ засагаархил хангана гэһэн мэдээнүүд советскэ засагайхидай мэдэлдэ мүн лэ бии байна, энэнь гэмтэ нюурнуудай нюугдаха ба Советскэ Союзда харша хорото ябуулгаяа үргэлжэлүүлхэдэнь туһална.

1948 оной апрельда баталагдаһан Эбэй Договорые, хани барисаатай, хани харилсаатай байха ба харилсан туһалалсаха тухай Советско-финляндска Договорые (тэрэнэй ёһоор Финляндска правительство хани харилсаатай ба хани барисаатай ажаллаха гэһэн шиидхэбэреэ лабһан байгаа) эблэн, Финляндска правительство болбол дурсагдаһан сэрэгэй гэмтэ нюурнуудые ямар ушарһаа мүнөө хүрэтэр советскэ засагайхидай мэдэлдэ үгөөгүй байһыень Советскэ правительство мэдэхые хүсэнэ.

ҺУРГУУЛИНУУДАЙ АЖАБАЙДАЛАЙ ТЕМЭДЭ

„Багшын үдэр“

Багшанарай идейно-теоретическэ хэмжээе болон өөһэдынь мэргэжэлые дээшэлүүлхын тулада Кяхтын аймагта «Багшын үдэр» һайнаар үнгэргэгдэдэг болоо. Энэ үдэрэй эрхим һайнаар үнгэргэгдэдэг туладань һургуулинуудай багшанар олоороо хабаадалсана. Ноябрь һараһаа эхилжэ, «Багшын үдэр» түсэбэй ёһоор саг үргэлжэ үнгэргэгдэнэ.

Түрүүшээр ноябриин 15-да үнгэргэгдэһэн байгаа. Тиихэдэ эхин һургуулиие даагша нүхэр А. И. Кауров болбол «Багшын хүмүүжүүлгын худэлмэридэнь һурагшадай дүримүүдэй» үүргэ тухай лекци уншаһан байна. Энэ лекцидэ 50 гаран багшанар хабаадалсаа.

Декабриин 3-да һургуулиин багшанар болбол Кяхтын аймагай газетын редактор нүхэр Шапошниковай ехэ һонирхолтой лекци шагнаһан байха юм. Лектор хадаа Хитадтахи событинууд тухай ба Хитадай Арадай демократическа республика тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгэһэн байна. Энэ лекцидэ 70 гаран хүн хабаадалсаһан байгаа.

Кяхтын педучилищиин багша нүхэр М. Д. Конрыгина болбол «Залуушуулые коммунистическээр хүмүүжүүлгэ тухай» лекци, мүн долоон жэлэй һургуулиин директор нүхэр С. С. Бадмацыренов болбол «һургуулида ябуулагдаха классһаа гадуур худэлмэри тухай» элидхэл 1949 оной декабриин 17-до хэһэн байнал. Тэрэшэлэн «Урок хадаа багшын худэлмэриин гол формонь мүн» гэһэн лекци декабриин 28-да үнгэргэгдэһэн байна.

Кяхтын аймагай багшанарай дунда үнгэргэгдэдэг худэлмэриин энэ һайшаалтай дүй дүршэлыень бүхы аймагуудта дэлгэрүүлхэ хэрэгтэй.

М. Николаев.

Һургуулиин уранһайханай самодеятельность

Мухаршэбэрэй дунда һургуулиин комсомольско организаци хадаа һуралсалай-хүмүүжэлэй худэлмэритэй зүбөөр зохилдуулан, һурагшадай дунда уранһайханай самодеятельностиие һайнаар эмхидхэжэ шадаа. Энэ һургуулида уранһайханай самодеятельностиин элдэб олон кружогууд худэлмэрилнэ. Тус кружогойхид ойрын колхозуудта гаража, концертнүүдые харуулжа, колхознигуудай дунда культурно-гэгээрэлэй худэлмэри ябуулна. Һургуулиинхид хадаа советскэ шэнэ шэнэ дуунуудые колхознигуудта дуулажа үгэдэг, арадай танцануудые харуулдаг, шүлэгүүдые уншадаг байна. Колхознигууд эдэ һургуулиинхидые магтан, баясадаг байха юм.

Литературна кружок илангаяа һайнаар худэлмэрилнэ. Кружогойхид хадаа Бубенновэй «Сагаан хуһан», Ажаевай «Москваһаа холо» гэжэ зохёолнуудые уншаад, зүбшэн хэлсэһэн байна.

Тэрэшэлэн физкультурна худэлмэри һайнаар ябуулагдана. Хүнгэн ба хүндэ атлетикын, гимнастикын, санаар ябалгада һуралгын секцинүүд худэлмэрилжэ байдаг. Һурагшадай мэргэнээр буудажа һураха тушаа худэлмэри ябуулагдадаг. Мүн фото, радио шудалалгын кружогууд худэлмэрилдэг.

Һургуулиин директор нүхэр П. И. Тунухунов болон бүхы багшанар кружогуудай худэлмэридэ анхаралаа ехээр табижа, һурагшадта шухала туһаламжа үзүүлдэг байна.

П. Степанов.

Һурагшад-баскетболистнууд

Улан-Удын № 1 дунда һургуулиин № 1 пионерскэ дружинада баскетболоор классууд хоорондын мүрысөөн болобо. Мүрысөөндэ хамта 6 команданууд хабаадалсаа. Наадалгын түрүүшын тойролгодо № 14 пионерскэ отряд 16:7 тоотойгоор илажа гараба.

Наадалгын хоёрдохи тойролгодо № 14 отрядайхид түрүү һууриая алдахагүйн түлөө эршэмтэйгээр тэмсэжэ, 18:11 гэһэн тоотойгоор мүрысөөндэ илаба.

А. Комиссаров.

Культурна худэлмэриие һайжаруулгада сомсоведэй ээлһэн үүргэ

Хүдөөдэ культурно-гэгээрэлэй худэлмэриие һайжаруулха тухай ВКП(б)-гэй Обкомой VI пленумэй тогтоолой һүүлээр, Сэлэнгын аймагай Загастайн сомондохи культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаанууд өөһэдынгөө худэлмэриие һайжаруулжа эхилһэн байна. Тэрээнһээ урда тээ эндэхи ажалшадай дунда культурно-гэгээрэлэй худэлмэри хангалтагүйгөөр ябуулагдадаг байгаа. Загастайн сомоной Совет энэ асуудалые өөрынгөө сесси дээрэ зүбшэн хэлсээд, культурно-гэгээрэлэй худэлмэриин хангалтагүй байһанайнь алтагаануудые зүбөөр элирүүлээ, болото хэмжээнүүдые хараалаа юм.

Мүнөө нилээд олон хэмжээ-ябуулганууд бэелүүлэгдэжэ, арад зоной дунда гэгээрэл болбосоролой худэлмэриие дэлгэрүүлгэдэ ехэшэг хубилалта хэгдээ. Эндэ Загастайн сомсоведэй ээлһэн үүргэнь элеэр харагдана.

Сталинай нэрэмжэтэ колхозой племфермын дэргэдэхи улаан булан (фермые даагшань коммунист нүхэр Чойнзонов) эршэмтэйгээр худэлмэрилжэ эхилөө. Эндэ элдэб асуудалнуудаар хөөрэлдөөнүүд, элидхэлнүүд, коллективнэ уншалганууд үнгэргэгдэжэ байдаг. Улаан булангынь культурна талаараа муу бэшээр шэмэгдэнхэй. Мүн Молотовой нэрэмжэтэ колхозой дэргэдэ улаан булан шэнээр эмхидхэгдээд, амжалтатайгаар ажаллажа байна.

Тэрэшэлэн культурно-гэгээрэлэй худэлмэриие дэлгэрүүлгэдэ врачууд болон багшанар эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Жэшээнь, Загастайн врачебнэ амбулаториие даагша нүхэр Мельницева эндэхи колхозуудта санитарно-гэгээрэлэй худэлмэриие һайнаар ябуулна.

Загастайн дунда һургуулиин багша нүхэр Очиров сульфатна заводой худэлмэрилэгшэдэй дунда культурна болбосоролой худэлмэри хододоо ябуулжа байдаг.

И. Байкальский.

ҮХИБҮҮДЭЙ ҮБЭЛЭЙ АМАРАЛТА

Һургуулиинхидай үбэлэйнь амаралта эхилбэ. Эдир пионернүүдэй районно соведүүд болон ВЛКСМ-эй райкомууд хадаа һурагшадай хүхюу баяртайгаар, культурна һайнаар амархын тулада шухала хэмжээ-ябуулгануудые хараалба.

Хэдэ хэдэн аймагуудай һургуулиинхид амаралтынгаа үедэ Улан-Удэ город айлшалжа ерэхэ юм. Жэшээнь, Иволгын аймагай 30 гаран пионернүүд Улан-Удэ ерээжэ, пионернүүдэй ордондо үнгэргэгдэдэг ёлконуудые хараха, кино болон музейнүүдтэ ябаха байна. Эрхим һайнаар һураһан түрүү пионернүүд город ерэжэ айлшалха золтой. Иволгын дунда һургуулиин дүрбэдэхи классай пионерскэ отрядайхид бултадаа һайнаар һурана. Тиимэһээ тэдэнэр бултадаа город ерэжэ һайндэрлэхэ эрхэтэй болоо.

Иволгын аймагай бүхы һургуулинуудта үхибүүдэй элдэб һонин наадануud, культурна хэдэ хэдэн хэмжээ-ябуулганууд бэелүүлэгдэхэ юм. Иволгын дунда һургуулида А. Фадеевай «Залуу гварди» гэжэ зохёолоор, Краснояровска долоон жэлэй һургуулида Б. Полевойн «Еһото хүн тухай повесть» тушаа уншагшадай конференцинүүд үнгэргэгдэхөөр хараалагдаа. Тэрэшэлэн аймагай олохон һургуулинуудта сана болон конькигаар һорилдоонууд болохо байна. Мүн һургуулиинхидай уранһайханай самодеятельностиин агитбригаданууд аймагайнгаа колхозуудта гаража, концертнүүдые харуулха түсэбтэй.

Январиин 7—8-да Иволгын аймагта һургуулинуудай уранһайханай самодеятельностиин олимпиада үнгэргэгдэжэ, тэрээндэ аймагай 10 һургуулинуудай 150 һурагшад хабаадалсаха байна. Мүн уран зураглын искусствын республиканска выставкэдэ бэлэдхэл ябуулагдажа эхиленхэй.

Тэрэшэлэн Занграйн аймагай һургуулиинхид үбэлэйнгөө амаралтые уламжа ехэ һайнаар үнгэргэхэ байна. Олохон пионернүүд Улан-Удэ город ерэжэ, театр, кино, музей болон городой һургуулинуудаар ябажа танилсаха юм. Ново-Ильинскэ долоон жэлэй һургуулиинхид санаар Хандагатайн леспромхоз ошожо, өөһэдынгөө самодеятельностиие харуулха юм. Тэндэхи һургуулиинхид уран зуралгын искусствын республиканска выставкэдэ эршэмтэйгээр бэлэдхэжэ байна. Ковёрнуудые оёно, картинануудые зурана. Занграйн дунда һургуулиин һурагшад үбэлэй республиканска спартакиадада хабаадалсаха болоо.

Түнхэнэй аймагай Кыренэй ба Түнхэнэй дунда һургуулинуудайхид, мүн Ториин долоон жэлэй һургуулиинхид үбэлэй республиканска спартакиадада хабаадалсаха эрхэ олохын түлөө хоорондоо мүрысэжэ байна. Мүн Түнхэнэй аймагта һургуулинуудай уранһайханай самодеятельностиин харалга болохо юм.

Энэ зэргын хэмжээ-ябуулганууд республикын бүхы һургуулинуудта үнгэргэгдэхэ байна.

С. Щербо, ВЛКСМ-эй Обкомой инструктор.

Япониско армиин сэрэгэй албахаагшад байхадаа бактериологическа зэбсэгые бэлэдхэһэн ба хэрэглэһэнэйнгээ түлөө гэмнэгдэгшэдэй хэрэг тушаа сүүдлэлгын процесс

Советскэ Социалистическэ Республикануудай Союзай нэрэһээ

ПРИГОВОР*)

Бактериологическа зэбсэгые хэрэглэхэдээ өөһэдынгөө сэрэгүүдые хорложо болохо байһан дээрэһээ, японско командовани хадаа бүхы батальонууд болон полкнуудай дэргэдэ эпидемитэй тэмсэхэ отрядуудые байгуулһан байна. Эдэнь арминуудай санитарна управлениүүдэй начальнигуудта мэдэлтэй байгаа. Энэ хадаа бактериологическа дайнда бэлэдхэлгын нийтэ түсэбэй зайлашагүй хубинь байһан байна. № 731 ба № 100 отрядуудта үнгэргэгдэдэг, бактериологическа дай ябуулгын арганууд болон зэбсэгүүдые бэдэрэлгэнүүд хадаа бактериологическа зэбсэгэй хэрэг зэргэ үрэтэй байһыень амиды хүнүүдтэ хэрэглэн шалгажа үзэхэ тушаа зэрлиг муухай туршалгануудаар үдэшэгдэдэг байба. Эдэ туршалгануудые хэхэдээ японско бузарнууд хадаа гартань ороһон хэдэн мянгаад хүнүүдые зэрлиг муухайгаар аладаг байгаа.

Милан тахал, дүйрэн, халуун үбшэн, боомо гэхэ мэтын хүндэ хүшэр үбшэнгүүдэй, лабораторинууд соо үсхэбэрилэгдэһэн бактеринүүдые хүнүүдтэ халдахааха тушаа туршалганууд № 731 ба № 100 отрядуудта хэдэн олон жэлнүүдэй турша соо хэгдэһэн байха юм. Эдэ хүнүүдэй олонхинь айхабтар ехээр зобожо үхэдэг байба. Эдэгэһэн хүнүүдынь дахин дахин туршалгануудта орожо үхэжэ һаладаг байгаа.

Зоболонто муухайгаар хюдагдахаар хараалагдаһан хүнүүдые японско жандармери хадаа № 731 отрядтахи дотоодын тусхайта түрмэдэ абаашадаг байгаа. Энэ мэтын операци хэдэг жандармерийн «тусгаар эльгээлгэнүүд» гэжэ условно нэрэтэй байба. Японидо эсэргүү ябуулга хэнэ гэжэ ажаглагдаһан, хитадай патриодууд болон советскэ гражданинууд хадаа японско зэрлигүүдээр нигэжэ хюдагдадаг байгаа. Японско алуурщадай айхабтар муухай зэрлиг ябуулгань юун байгааб гэбэл, гэмтэ муухай туршалгануудые хүүлхэ зорилготойгоор түрмэдэ хаалтатай байһан хүнүүд хадаа «бревнонууд» гэжэ условноор нэрлэгдэдэг байба.

Сүүдлүүлэгшэ Кавасима гэгшын хүруулһанай ёһоор, гансахан № 731 отрядта жэл бүхэндэ 600-һаа доошо бэшэ хүнүүд алагдадаг байгаа. Харин 1940 онһоо 1945 ондо японско армиин капитуляци хэһэн үдэр хүрэтэрынь 3 мянгаһаа доошо бэшэ хүн алуулһан байна.

Гэмтэ муухай туршалгануудые хэхын тулада бүлэг олон хүнүүдые хабаадуулдаг байба. Аньда станциин районадохи полигон дээрэ хүнүүдые түмэр столбнуудта уяад, тэдээндэ халдахаахын тулада милан тахал гэхэ мэтын хүндэ хүшэр үбшэнгүүдэй бактеринүүдээр дүүрэн бактериологическа снарядуудые тэдэнэй хажуудань тэһэлдэг байгаа.

Тиин, хитадай 10 гражданинуудта боомо халдахааха тушаа туршалгануудые 1943 оной эсэстэ полигон дээрэ хэхэдэнь, сүүдлүүлэгшэ Карасава хабаадалсаһан байха юм. Мүн энэнэй хабаадалсалгатайгаар 1944 оной хабар полигон дээрэ бүлэг олон хүнүүдтэ милан тахалай бактеринүүд халдахаагдаһан байна. 1945 оной январьда баһа тэрэ полигон дээрэ 10 хүнүүдтэ хүндэ хүшэр үбшэн халдахааха ябадалда сүүдлүүлэгшэ Ниси хабаадалсаһан байна.

Сүүдлүүлэгшэ Такахаси гэгшын нийтэ хүтэлбэри доро байһан № 100 отрядта мүн иимэ муухай туршалгануудые хэжэ, хүнүүдые аладаг байгаа.

Тиин, 1944 оной август — сентябрь һарануудта № 100 отрядта хитадай ба советскэ 8 гражданинуудые эдеэгээр дамжуулан хорлоһониинь, уданшьегүй үхэһэн байха юм.

Халдабарита хүндэ хүшэр үбшэнгүүдэй бактеринүүдые хүнүүдтэ халдахааха тушаа гэмтэ муухай туршалгануудые хэхэһээ гадна, № 731 отряд хадаа хаалтада байһан хүнүүдэй гар хүлнүүдыень хүлдэхөөхэ тушаа туршалгануудые хэдэг байба. Зэрлиг муухай туршалгануудай һүүлээр олонхи хүнүүдынь хүл гараа тайруулаад үхэдэг байгаа.

Бактериологическа зэбсэгые шалгалтанууд № 731 ба № 100 отрядуудта үнгэргэгдэдэг туршалгануудаар хизаарладаггүй байха юм. Японско империалистнууд хадаа Хитадта эсэргүү дайнда, мүн СССР-тэ эсэргүү һүйдхэлгын һаналгэнүүдтэ бактериологическа зэбсэг хэрэглэлэг байгаа.

1940 ондо генерал Исии гэгшын хүтэлбэри доро № 731 отрядай тусхайта экспедици хадаа сэрэгэй ябуулгануудай хэгдэжэ байһан газарта Центральна Хитадта эльгээгдэһэн байна. Тэндэ милан тахал халдахааһан булуудхануудые самолёт дээрэһээ тусхайта прибороор хаяжа, Нимбо районадо милан тахал тарааһан байха юм.

Хитадай амгалан тайбан арад зоной хэдэн мянгаад хүнийе хюдаһан энэ гэмтэ муухай операци хадаа кинопленкодо абтанхай. Хожомынь энэ фильм болбол № 731 отрядта японско армиин дээдэ командованиин түлөөлэгшэнэртэ, тэрэ тоодо сүүдлүүлжэ байһан Ямада гэгшэдэ харуулагдаһан байна.

1941 ондо № 731 отряд болбол мүн иимэ экспедицийе Чандэ городой районадо эльгээжэ, баһа милан тахалай бактеринүүдые тарааһан байна.

1942 ондо Хитадай территори дээрэ бактериологическа зэбсэг дахин хэрэглэгдэһэн байгаа. Тиихэдэ, экспедицийе бэлэдхэлгэдэнь сүүдлүүлэгшэд Карасава, Кавасима гэгшэдэй хабаадалсаһан, № 731 отрядай экспедици хадаа сүүдлүүлэгшэ Сато гэгшын команда доро байһан «эй» отрядтай хамта ябуулга хэжэ, хитадай армиин добтолго хэһэн дээрэһээнь японско сэрэгүүдэй орхихо баатай болоһон территори дээрэ халдабарита хүндэ хүшэр үбшэнүүдэй бактеринүүдые тарааһан байха юм.

№ 100 отряд болбол хэдэ хэдэн жэлнүүдэй турша дотор бактериологическа группануудые СССР-эй хилэ тээшэ эльгээдэг байгаа. Тэдэ группануудайнь составта сүүдлүүлэгшэд Хиразакура, Митомо гэгшэд оролсодог байба. Эдэ группанууд хадаа хилын дэргэдэхи, тусхайлбал Трехречье гэжэ районадохи үһалууриин газарнуудые хорложо, Советскэ Союзда эсэргүү бактериологическа һүйдхэлгэнүүдые хэдэг байгаа.

Тиимэ болохолоороо, даб дээрэхи ба сүүдэй мүрдэлгөөр тогтоогдоһониинь гэбэл, СССР-тэ болон бусад гүрэнүүдтэ эсэргүү агрессивнэ дай үүсхэһэн бэеэрээ, японско империалистнууд болбол бактериологическа зэбсэгые үргэнөөр хэрэглэжэ, тиин хүн түрэлтэндэ түйлай ехэ зоболон үзүүлхэ ябадалда бэлэдхэжэ байгаа.

Бактериологическа дайнда бэлэдхэлые бэелүүлхэ зуураа, тэдэнэр болбол бактериологическа зэбсэгые хэрэглэхэ талаар гэмтэ муухай туршалгануудые хэхэ үедөө, хитадай ба советскэ хэдэн мянгаад гражданинуудые алажа, Хитадай амгалан тайбан һууһан арад зоной дунда хүндэ хүшэр үбшэнгүүдые тараажа, хорото ямаршье ябуулгануудые хэхэһээ тунхаридаггүй байгаа.

Энэ хэрэгээр сүүдлүүлэгшэд тушаа тус тустань хэлэбэл, Сэрэгэй Трибунал доро дурсагдагша зүйлые тодорхойлогдоһондо тоолоно гэбэл:

1. **Ямада Отозоо** 1944 онһоо Японии капитуляци хэһэн үдэр хүрэтэр японско Квантунска армиин главнокомандалагшань байха зуураа, бактериологическа зэбсэгые хэрэглэхэ тушаа үнгэргэгдэдэг элдэб янзын туршалгануудай үедэ хэдэн мянгаад хүнүүдые зэрлиг муухайгаар алаха ябадалнуудые һайшаажа, бактериологическа дайе бэлэдхэхэ талаар мэдэлдэнь байһан № 731 ба № 100 отрядуудай гэмтэ муухай ябуулгануудые хүтэлбэрилдэг байгаа.

Ямада болбол бактериологическа дайнда № 731 ба № 100 отрядуудай гүйсэд бэлэн байхын тулада, бактериологическа зэбсэгтэ армиин хэрэгсэлые тус отрядуудай бүрин хангахын тулада хэмжээнүүдые абаһан байна.

2. **Кавасима Киоси** 1941 онһоо хойшо № 731 отрядай үйлэдбэриин таһагай начальник байхадаа, отрядай хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэдэй нэгэниинь байжа, бактериологическа дай бэлэдхэлгэдэ хабаадалсаһан, отрядай бүхы таһагуудай хэһэн хүдэлмэринүүдые мэдэжэ байһан, японско армиие бактериологическа зэбсэгээр бүрин хангахын тулада хүсэд олон тооной; үхэл ехэтэ бактеринүүдые үсхэбэрилхэ ябадалые өөрөө хүтэлбэрилһэн байна.

1942 ондо **Кавасима** болбол Центральна Хитадай территори дээрэ бактериологическа зэбсэгые хэрэглэлгэдэ хабаадалсаһан байна. № 731 отрядта алба хэһэн үеынгөө турша дотор **Кавасима** хадаа халдабарита хүндэ хүшэр үбшэнүүдэй бактеринүүдые тарааха тушаа гэмтэ муухай туршалгануудые хэхэ үедөө, отрядай дэргэдэхи дотоодын түрмэдэ хаагдаһан хүнүүдые олоор алаха ябадалда өөрөө хабаадалсаһан байна.

3. **Карасава Томио** болбол № 731 отрядай үйлэдбэриин таһагай отделениин начальнигай тушаалые эзэлжэ байгаа. Тэрэ хадаа бактериологическа зэбсэг байгуулха тушаа хүдэлмэрийе эдэбхитэйгээр эмхидхэгшэдэй нэгэниинь, бактериологическа дай бэлэдхэлгэдэ хабаадагша байһан юм.

1940 ба 1942 онуудта **Карасава** болбол Хитадай амгалан тайбан ажаһууһан арад зоной дунда халдабарита үбшэнүүдые тарааха тушаа экспедицинүүдые эмхидхэлгэдэ хабаадалсаһан байна.

Карасава болбол бактериологическа зэбсэг хэрэглэхэ тушаа туршалгануудта нэгэнтэ бэшэ өөрөө хабаадалсажа, хаалтада байһан, хитадай ба советскэ гражданинуудые хюдалсаһан байна.

4. **Кадзицука Рюдзи** бүри 1931 онһоо хойшо бактериологическа зэбсэг хэрэглэлгын талые баримталагшань байһан юм. 1936 ондо Японии сэрэгэй министерствын сэрэгэй-санитарна управлениин начальник байха зуураа, тэрэ хадаа тусхайта бактериологическа сэрэгүүдые байгуулха ба бүридхэхэ хэрэгтэ туһалһан байна. Тэрэнэй зууршалгаар тэдэ сэрэгүүдэй толгойдонь полковник, хожомынь генерал болоһон **Исии** табигдаһан байгаа.

1939 онһоо эхилжэ **Кадзицука** хадаа Квантунска армиин санитарна управлениин начальнигаар томилогдоод, бактериологическа зэбсэгые үйлэдбэрилгэдэ шухала бүхы зүйлнүүдээр хангажа, № 731 отрядай ажал-ябуулгын сэхэ хүтэлбэрилгые бэелүүлһэн байна.

Кадзицука хадаа № 731 отрядта саг үргэлжэ ябажа байдаг, тэрэнэй хэдэг бүхы ажал-ябуулгые бүрин мэдэжэ байдаг, бактеринүүдые хүнүүдтэ халдахааха тушаа хэдэг туршалгануудай үедэ ябуулагдадаг хорото муухай гэмтэ ябадалнуудые мэдэдэг ба эдэ хорото ябуулгануудые һайшаадаг байгаа.

5. **Ниси Тосихидэ** 1943 оной январьһаа Японии капитуляци хэһэн үдэр хүрэтэр Суньу городтохи № 731 отрядай № 673 филиалай начальник байжа, бактериологическа зэбсэг бэлэдхэлгэдэ өөрөө эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан байна.

№ 731 отрядай 5-дахи таһагай начальнигай тушаалые даалсажа байха зуураа, **Ниси** болбол бактериологическа дайе ябуулха мэргэжэлтэдые армейскэ частьнуудтахи тусхайта подразделенинүүдтэ бэлэдхэжэ үгэдэг байгаа.

Тэрэ хадаа халдабарита хүндэ хүшэр үбшэнүүдэй бактеринүүдые тараажа, хаалтанда байһан хитадай ба советскэ гражданинуудые алаха ябадалнуудта өөрөө хабаадалсаһан байна.

Филиалай болон мүн № 731 отрядай гэмтэ муухай ябуулгануудые далдалха зорилготойгоор, **Ниси** болбол 1945 ондо Суньу городто советскэ сэрэгүүдэй дүтэлхэдэнь, филиалай бүхы гэр байрануудые, түхеэрэлгэ болон документнүүдые галдаха гэжэ захираад, захиралтаяа дүүргүүлһэн байха юм.

6. **Оноуэ Масао** хадаа Хайлин городтохи № 731 отрядай № 643 филиалай начальник байха зуураа, № 731 отрядта бактериологическа зэбсэгэй шэнэ шэнэ зүйлнүүдые бэдэрэн ололсоһон ба материалнуудые бэлэдхэлсэһэн байна.

Тэрэнэй ударидалга доро бактериологическа дайн тушаа мэргэжэлтэд бэлэдхэгдэдэг байгаа.

Оноуэ хадаа № 731 отрядта хаалтада байһан хүнүүдые олоор үхүүлдэг байһан тухайнь мэдэдэг ба иимэ тон ехэ гэмтэ ябадалнуудта өөрынгөө хүдэлмэреэр туһаллаг байгаа.

Филиалайнгаа гэмтэ муухай ябуулгануудые далдалха зорилготойгоор, **Оноуэ** хадаа 1945 оной августын 13-да филиалай бүхы гэр байшангуудые, материалнууд болон документнүүдые өөрөө галдаһан байха юм.

7. **Сато Сюндзи** 1941 онһоо хойшо «нами» гэжэ условно нэрэтэй, Кантон городтохи бактериологическа отрядай начальник байгаад, 1943 ондо Нанкин городтохи «эй» отрядай начальнигаар томилогдоһон байгаа. Эдэ отрядуудые толгойлжо байхадаа, **Сато** болбол бактериологическа зэбсэгые байгуулгада болон бактериологическа дайе бэлэдхэлгэдэ хабаадалсаһан байна.

Хожомынь, Квантунска армиин составта ородог 5-дахи армиин санитарна службын начальник байхадаа **Сато** болбол № 731 отрядай № 643 филиалые хүтэлбэрилдэг, отряд болон филиалай гэмтэ муухай ябуулгануудые мэдэжэ байгаад, бактериологическа зэбсэгые бэлэдхэхэ тушаа тэдэнэй хүдэлмэридэнь туһалдаг байгаа.

8. **Такахаси Такаацу** болбол Квантунска армиин ветеринарна службын начальник байха зуураа, бактериологическа зэбсэг үйлэдбэрилгые эмхидхэгшэдэй нэгэниинь байһан, № 100 отрядай гэмтэ муухай ажал-ябуулгые сэхэ хүтэлбэрилдэг байһан ба хаалтада байһан хүнүүдтэ халдабарита хүндэ хүшэр үбшэнүүдэй бактеринүүдые халдахааха тушаа зэрлиг муухай туршалгануудые хэһэнэйнгээ түлөө харюусаха байна.

9. **Хиразакура Дзенсаку** хадаа № 100 отрядай сотрудник байха зуураа, бактериологическа зэбсэг зохёохо болон хэрэглэхэ тушаа шэнжэлэлгэнүүдые өөрөө хэһэн байха юм.

Тэрэ хадаа СССР-тэ бактериологическа добтолго хэхэ үлэмжэ ехэ үрэтэй аргануудые бэдэржэ олохо зорилготойгоор, Советскэ Союзай хилэнүүд тээшэ тусхайта бэдэрэлгэнүүдые хэлгэдэ нэгэнтэ бэшэ хабаадалсажа, тиихэдээ үһалууриин газарнуудта, тусхайлбал Трехречье гэжэ районадо хоро тарааһан байна.

10. **Митомо Кадзуо** болбол № 100 отрядай сотрудник байгаад, бактериологическа зэбсэг бэлэдхэлгэдэ сэхэ хабаадалсаһан, зоболонто муухай аргаар хүнүүдые үхүүлжэ, амиды хүнүүдтэ халдахаагдаһан бактеринүүдэй үрыень өөрөө шалгажа үзэһэн байна.

Митомо хадаа СССР-тэ эсэргүүсэн Трехречье гэжэ районадо ябуулагдаһан бактериологическа һүйдхэлгэнүүдтэ хабаадалсаһан байна.

11. **Кикучи Норимицу** хадаа санитар-практикант байгаад, № 731 отрядай № 643 филиалай лабораторидо хүдэлмэрилхэ зуураа, бактериологическа зэбсэгэй шэнэ шэнэ зүйлнүүдые бэдэрэн олохон ба гэдэһэнэй халуун үбшэнэй болон дезинтериин бактеринүүдые үсхөөхэ тушаа хүдэлмэринүүдтэ сэхэ хабаадалсаһан байна. 1945 ондо **Кикучи** хадаа бактериологическа дай ябуулха кадрнуудые бэлэдхэдэг курсануудта тусхайта бэлэдхэл гараһан байха юм.

12. **Курусима Юдзи** болбол № 731 отрядай филиалай лаборантаар хүдэлмэрилхэ зуураа, тусхайта бэлэдхэлтэй байжа, дүйрэн, эшэргэнэтэ халуун үбшэн болон бусад халдабарита үбшэнүүдэй бактеринүүдые үсхэбэрилгэдэ, мүн бактериологическа снарядуудые шалган үзэлгэдэ хабаадалсаһан байна.

Дээрэ хэлэгдэһэнэй үндэһөөр, тоологдоһон бүхы сүүдлүүлэгшэд хадаа СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-эй Указай 1-дэхи статьягаар хараалагдаһан, гэмтэ ябадалнуудые хэһэндээ зэмэтэй байһыень округой Сэрэгэй Трибунал тодорхойлогдоһондо мэдэрээд, РСФСР-эй Уголовно-Процессуальна Кодексын 319-дэхи ба 320-дохи статьянуудые хүтэлбэри болгон абажа, сүүдлүүлэгшэ бүхэнэй гэмэйнь хэмжээе хараадаа абан,

ШИИДХЭБЭРИ ГАРГАА ГЭБЭЛ:

Ямада Отозооe СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта хорин табан жэлэй болзор соо байлгаха.

Кадзицука Рюдзиие СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта хорин табан жэлэй болзор соо байлгаха.

Такахаси Такаацуе СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта хорин табан жэлэй болзор соо байлгаха.

Кавасима Киосиие СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта хорин табан жэлэй болзор соо байлгаха.

Ниси Тосихидэе СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта арба найман жэлэй болзор соо байлгаха.

Карасава Томиое СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта хорин жэлэй болзор соо байлгаха.

Оноуэ Масаое СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта арбан хоёр жэлэй болзор соо байлгаха.

Сато Сюндзиие СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта хорин жэлэй болзор соо байлгаха.

Хиразакура Дзенсакуе СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта арбан жэлэй болзор соо байлгаха.

Митомо Кадзуое СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта арбан табан жэлэй болзор соо байлгаха.

Кикучи Норимицуе СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта хоёр жэлэй болзор соо байлгаха.

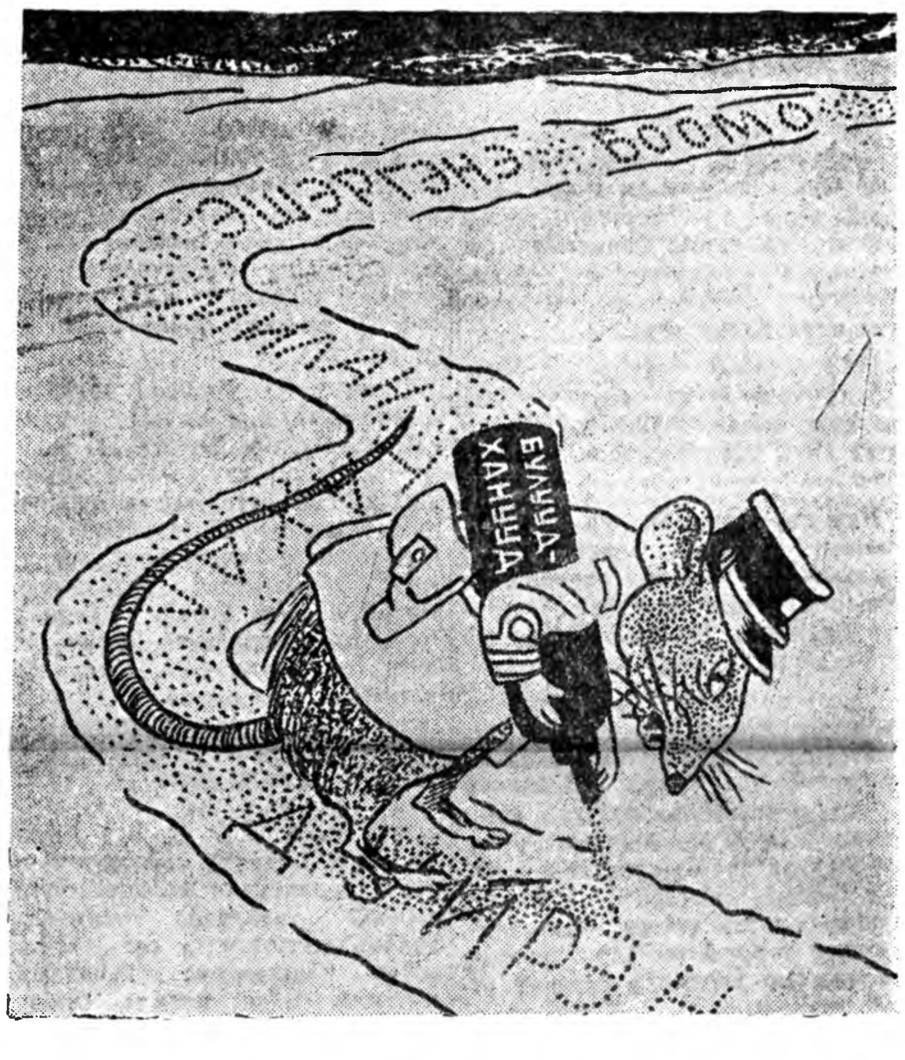
Курусима Юдзиие СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1943 оной апрелиин 19-нэй Указай 1-дэхи статьягай үндэһөөр, ажалаар заһаруулгын лагерьта гурбан жэлэй болзор соо байлгаха.

Сүүдлүүлэгшэдтэ приговорэй буулгабарийе барюулһан үдэрһөө хойшо 72 часай турша дотор СССР-эй Верховно Сүүдэй Сэрэгэй Коллегидэ кассационно гуримаар приговор тушаа гуйлга барижа болохо.

Түрүүлэгшэ: юстициин генерал-майор **Д. ЧЕРТКОВ**
Гэшүүд: юстициин полковник **М. ИЛЬНИЦКИЙ**
юстициин подполковник **И. ВОРОБЬЕВ.**

*) Түгэсхэл. Эхиниинь 3-дахи номерто

Борис ЛЕО-гэй зураг.

САМУРАЙНУУДАЙ ЗУРГЭ.

Халуун тахалай харханууд

Николай АСЕЕВ

Бактериологическа зэбсэг бэлэдхэжэ ба хэрэглэжэ байһанайнгаа түлөө гэмнэгдэһэн урдын японско армиин сэрэгэй албахаагшадай хэрэг тушаа гэмнэлгын акт уншахадаа ямар нэгэ хэлэншэгүй зэбүүн муухай юумэндэ хаби хүрэһэндэл адли, эгээ түрүүн жэрхэдэһэмни хүрөө һэн, хэрбээ унтажа хэбтэһэн могойн хүйтэн бэе гү, али үһэрхэг томо абаахайе гараараа бариа хада иигэжэ жэрхэдэһэн хүрэхэ байна.

Иимэ фактнууд ба хүнэй бүхы шанар шэнжэнүүдые гээһэн хүн дүрсэтэй иимэ амитад байжа болохо юм гэжэ этигэгдэхэшьегүй, һанаандашье орохогүй байгаал!

Тиин гэһээ иимэ бузар булай фактнууд үнэхөөрөө байба ха юм, үһэрхэг Соро амитадынь империалистическэ Японии армиин медицинскэ ба ветеринарна албанай генералнууд, полковнигууд, майорнууд гэһэн нэрэ зэргэтэй, албанай үнэншэлгэтэй орденуудтай, шагналнуудтай, эрдэмэй зэргэнүүд байгаал. Юунэй түлөөб? Наукые хүсөөрөө эдлэн, хүн түрэлтэнэй дайсан болгон хэрэглэжэ, ажабайдалай туһада хэрэглэхын орондо алаха хюдаха зэбсэг болгон хэрэглэжэ байһанайнгаа түлөө тиимэ нэрэ зэргэтэйнүүд болоһон байгаал!

Тахал үбшэ тарюулһан хүнүүдэй таршалжа, үхэлэй зоболон эдлэжэ байһан өөһэдынгөө туршалгын газарһаа тэдэнэр ерээд, гэртэхинэйнгээ, эхэнэр ба үрэ хүүгэдэйнгээ, эсэгэ ба эхынгээ нюурнуудые яажа харадаг байгаа гээшэб? Өөһэдынгөө хэжэ байһан зэбүүн муухай юумые һанаандаа оруулангүй, яажа столдо һуудаг, зугаасахаяа ошодог, унтахаяа хэбтэдэг байгаа гээшэб?

Тэдэнэр хадаа хүнүүдтэ бузар аюултай тэмсэхын тула бэшэ, харин эдэ микробуудые хэрэглэн, хүнүүдтэй тэмсэхын тула өөһэдынгөө үдхэһэн бактеринүүдэй ажамидаралые яажа ажагладаг, микроскобуудай томо хрустальна линзэнүүдые хэрэглэн, лаборатори соогуураа яажа ябадаг байгаа гээшэб? Тэдэнэр энэ аймшагтай, алууршадай хүдэлмэриһөө яажа ухаа мэдээгээ алдалаггүй байгаа гээшэб?

Профессор гэгшэ өөрынгөө нүлөө үзүүлдэг юм гэжэ хэлсэдэг. «Хантэй нүхэсэнэбши, тэрэнэйнгээ зангаар болохош» гэһэн оньһон үгэ бии. Тэдэнэр халуун тахалай хархануудые үдхэдэг, халдабаритай булуудхануудые килограммаар шэгнэдэг, СССР ба бусад гүрэнүүдтэ эсэргүү агрессивнэ дайнда хэрэглэхын тула хэдэн тонноор бактериологическа зэбсэг бэлэдхэдэг байгаа. Тиин тэдэнэр өөһэдөө японско милитаризмын харанхы, шиигтэй ба буртагтай подвал соо үлэһэн, потпольно хархануудта адли болошоо. Тэдэнэр булуудха зүрхэтэй, хорото муухай шүдэтэй, харха ёһоной ажабайдалые, наука, бодол, хүнэй шанар шэнжые хорото сэдьхэлээр доромжоллогыень «эдэрлэлтүй» бүхы хүнүүдэй «аймшагтай бодол» тухай хоротойгоор гиинадаг ба шиишагаладаг, үгэ дуугүй, бүхэнтэшэһэн хархануудта адли.

Гитлеровскэ Германи ба самурайска Японии аман сооһоо Советскэ Армиин улирбөөр һугнэ татагдаһан фашизмын хархануудай шүдэнэй хорон хүн түрэлтэнийе хорложо үрдеэгүй. Гэбэшье, тиимэ аюул үшөө усадхагдаагүй. Дэлхэйе эзэмдэхые хүсэгшэ американска империалистнууд, хүн зониие үй түмөөрынь хюдаха зэбсэг бии болгохые оролдожо эдэ бүхы харшангууд японско гэмтэдые халхалнад: алууршад алууршадые үмөөрнэ. Сүүдлүүлжэ байгаашадай американска сэрэгэй плеништүүдтэ аюулта зэбүүн туршалгаяа хэһыень һанаа үзөө хада японско зэрлигүүдые уолл-стритовска үмөөрэгшэдэй эшэргүй муухай ааша нь илангаяа эли болоно.

(«Литературна газетэһээ» абтаба).

Харюусалгата редактор
Д. Д. ЛУБСАНОВ.

РЕДАКЦИИН АДРЕС: Улан-Удэ, ул. Ленина, 26. (ТЕЛЕГРАФНА АДРЕС: Улан-Удэ Унэн), ТЕЛЕФОНУУД: отв. редактора—23: АТС—180, зам. отв. редактора—7-85; отв. секретаря—3-23; отделов партийной и комсомольской жизни культуры и быта—4-52; пропаганды и агитации—7-85: сельского хозяйства промышленности и транспорта—6-84; переводов—3-23; писем трудящихся и информации — 6-84 (2 зв.): об'явлений 2-64 (2 зв): Для междугородных переговоров — 16.

Н—02284. Типография Государственного газетного издательства при Совете Министров БМАССР. Тираж 10.000